RÁKÓCZY ROZÁLIA

A MAGYAR TANÁCSKÖZTÁRSASÁG KATONAI SAJTÓJÁRÓL

A Tanácsköztársaság alatti katonai sajtó közvetlen előzményét a proletárdiktatúra kikiáltása előtti kommunista sajtóban kell keresnünk. E kutatás során visszamehetünk a Moszkvában 1918 áprilisától kiadott Szociális Forradalomig, amelyet Kun Béla, Szamuely Tibor és Rudnyánszky Endre szerkesztett. A kiadó, az Oroszországi Kommunista (bolsevik) Párt magyar csoportja, avval a céllal jelentette meg a lapot, hogy a hadifoglyok körében megismertesse Szovjet-Oroszországot, saját célkitűzéseit, és a tanácshatalom ellen támadókkal szemben mozgósítsa őket. A „magyarországi munkások és parasztok forradalmi harcának zászlóhordozója a Szociális Forradalom"[1] előkészítette, pontosabban felkészítette a hazatérőket a proletariátus hatalomátvételére. „Küzdünk kíméletlenül, megalkuvás nélkül a proletárok és szegény parasztok közös elnyomója: a tőkéstermelésen alapuló társadalmi rendszer elpusztításáért"[2] — írta beköszöntőjében a lap első száma. „Szilárdan állunk az osztályharc alapján. Ennek felfüggeszthetőségét semmi körülmények között sem ismerjük el. Valljuk a hamisítatlan forradalmi marxismust..."[3]

Ennek a lapnak a szerkesztőségében tanultak azok a magyar kommunisták — javarészt korábban is újságírók —, akik a Kommunisták Magyarországi Pártjának megalakulása után, 1918-ban és 1919-ben, kezükbe vették a magyar sajtó, közte a kommunista katonai sajtó ügyét.

A kommunista proletárkatonák első lapja, amely 1919 januárjában jelent meg, a Vörös Katona volt. A Szántó Béla szerkesztésében megjelent lap részletes ismertetésére a későbbiekben még visszatérünk.

Ugyancsak Vörös Katona volt a címe annak a lapnak, amely már a Tanácsköztársaság kikiáltása után, a makói Vörös Hírlap melléklapjaként jelent meg. A lapról sajnos nem sokat tudunk. Levéltári adatoknak nem sikerült nyomára bukkannunk. Az eddig megjelent sajtóbibliográfiák nem ismerik, budapesti könyvtárakban eredeti példány nem lelhető fel, mindössze a Párttörténeti Intézet Könyvtára őriz a Vörös Hírlapról egy csonka mikrofilmet.[4] A Vörös Hírlapot reggeli pártlapként említi Mayor József sajtófőnök 1919. április 15-én

1 „Megjelenik hetenként kétszer: szerdán és szombaton. — Előfizetési ára 1 hónapra 1 rubel 60 kopek, 3 hónapra 4 rubel. — Előfizetni postautalványon és levélben is lehet Moszkva, Drezden szálló 254."
Az előfizetési felhívás megjelent: *Szamuely Tibor:* Miért hullt le a cári korona? Moszkva, 1918. (Forradalmi írások 5.), a borító hátlapján.
2 Szociális Forradalom, 1. évf. 1918. 1. sz., 1. o.
3 Uo.
4 1. évf. 1919. 51—60., 62—71. sz.

kelt jelentése. A melléklapot — a Vörös Katonát — nem említi.[5] A szegedi Egyetemi Könyvtár Tanácsköztársaság-bibliográfiája alapján viszont teljes példány található a szegedi Somogyi Könyvtárban. Ez a bibliográfia, főlapként, címvariánst is közöl: Vörös Híradó.[6]

A Tanácsköztársaság alatt indult meg Győrben egy katonai újság. Adataink rendkívül hiányosak erről a lapról is, eredeti példányait nem sikerült felkutatnunk. Másodlagos forrásaink sem tekinthetők megbízhatónak, tekintettel arra, hogy még a lap címét sem írják egységesen. A három forrás, ahonnan a lap létezéséről tudomást szereztünk, különbözőképpen adja a címet.

Az első, legkorábbi adatunk az Országos Sajtóbizottság Sajtóosztály vidéki csoportjának jelentése a március 21-e után is megjelenő vidéki lapokról, amely a Győri Katona Újságot szombatonként megjelenő pártlapnak említi.[7]

A következő forrás az ugyancsak Győrben megjelent Testvériség című lap. 1919. április 6-án megjelent számában ezt írta: „Ma jelent meg a győri vörös katonák hetilapja, a »Győri Katonaújság« első száma. A lap változatos tartalommal, erős katonai szellemben tartva megy szét a katonák körébe, akiknek szórakoztató és oktató társuk lesz. A lap minden szombaton jelenik meg."

Harmadszor is a Testvériség ad hírt a lapról május 4-én: „Megjelent a Győri Katona Újság ötödik száma".[8]

A Szellemi Termékek Országos Tanácsa Sajtóbizottságának június 11-i ülésén hangzott el: „A Győri Katonaújságnak kérelme tárgyában a bizottság a határozathozatalt függőben tartja mindaddig, míg a 19. dandár parancsnoksága a kérelem tárgyában nem terjeszt elő javaslatot".[9] Hogy a kérelem mi lehetett, a jegyzőkönyvből nem derült ki. Átnézve a Hadtörténelmi Levéltárban a polgári demokratikus forradalom korára vonatkozó hadügyminisztériumi Elnöki B osztály — ahová a sajtó is tartozott — iratait, a tanácsköztársasági Hadügyi Népbiztosság Elnöki A, Elnöki B, Sajtóosztály és az egyes népbiztosok házi kezelésében levő iratait, valamint a dandárcsoport-parancsnokságok anyagát, semmi nyomát nem találtuk a fenti kérelemnek.[10] Mind a makói, mind a győri katonai lapot a soron következő, helyszíni kutatásoknak kell feltárniok.

5 Jelentés a március 21-e után megjelent vidéki lapokról, 1919. április 6. Párttörténeti Intézet Archívuma (a továbbiakban — PI Arch.). Vidéki sajtóosztály 603. fond, 2/29.

6 A Magyar Tanácsköztársaság dokumentumai Szegeden. Bibliográfia. Kiad. az Egyetemi Könyvtár. Szeged, 1959. 100. o., 518. és 519. tétel.

7 PI Arch. Vidéki sajtóosztály. 1919. április 6-i jelentés. 603. fond, 2/29.

8 Testvériség, Győr, 3. évf. 1919. 27. sz., április 6., 4. o.; uo. 48. sz., május 4., 4. o.

Idézem Pernesz Gyula megyei könyvtárigazgató levelét — és egyben köszönetet mondok szíves segítségéért — a győri Kisfaludy Károly Könyvtár munkájáról: „Könyvtárunkban most készül a megyei sajtóbibliográfia, ennek kapcsán széles körű nyomozást folytattunk és folytatunk a csak szaksajtóból ismert megyei lapok után, ezidáig még a Győri Katonaújság tekintetében, sikertelenül. Győr, 1978. augusztus 16."

Itt köszönöm meg dr. Szabó Flóris könyvtárigazgató szíves segítségét is, aki a pannonhalmi Főapátsági Könyvtár tanácsköztársasági anyagáról volt szíves tájékoztatni: „Kétszer is végignéztem a 19-es anyagunkat: sajnos, nem találtam rá a keresett dokumentumokra. Pannonhalma, 1978. június 9."

Úgyszintén köszönetemet fejezem ki dr. Kováts Zoltán könyvtárigazgatónak is, akinek szívességéből végignézhettem az esztergomi Főszékesegyházi Könyvtár 1919-es anyagát.

A Testvériség c. lap április 24-i híradása idézi a Győri Katona Újság egyik cikkét. Közli: A Magyar Tanácsköztársaság sajtójának repertóriuma. Összeáll. Kálmán Lászlóné. Budapest, 1968. 459. o., 6993. tétel.

9 PI Arch. A Sajtódirektórium jegyzőkönyvei, (a továbbiakban — Sajtódir. jkvei.) 1919. június 11. 601. fond, 3/2.

10 Hadtörténelmi Levéltár. A polgári demokratikus forradalom iratai. Hadügyminisztérium 1918—1919, (a továbbiakban — HL Polg. dem. forr. Hüm. 1918—1919.) 1. doboz, Elnöki a. osztály, 1/1—1/8 lt.-i j.; uo. 2. doboz, Elnöki b. osztály, Sajtóosztály, Fordítóosztály 2/1—2/14 lt.-i j.

HL a Magyar Tanácsköztársaság iratai, Hadügyi Népbiztosság, (a továbbiakban — MTK Hünb.) 1. doboz, Elnöki a. osztály, 1/1—1/150 lt.-i j.; uo. 2. doboz, Elnöki a. osztály, Elnöki rendeletek Elnöki b. rendeletek, Kigyűjtött rendeletek 2/1—2/170 lt.-i j.; uo. 3. doboz, Elnöki b. osztály, 3/1—3/95 lt.-i j.; uo. 4. doboz, Böhm népbiztos, Fiedler népbiztos házikezelősége 4/1—4/80 lt.-i j.; uo. 12. doboz, 8. (Politikai) osztály, 12/5—12/49 lt.-i j.; uo. 18. doboz, 28. (Pénzügyi) osztály, 18/128—18/131 lt.-i j.; 36—38. doboz, 60. (Gazdasági) osztály, 36/1—36/139, 36/1—37/179, 38/1—38/151 lt.-i j.; uo. 45. doboz, Sajtóosztály, 45/70—45/78 lt.-i j.; uo. 99. doboz, Dandárcsoportparancsnokságok. 19. dandár, Győr 99/1—99/3 lt.-i j.

„A proletárság forradalmi úton való felszabadításának úttörői, öntudatos proletárkatona elvtársaink „Vörös Katona" címmel hetenként egyszer megjelenő lapot indítottak, amelynek első száma tegnap jelent meg. Az ügyes, tartalmas kis lap homlokán viseli a ma és a kommunizmus megvalósulásáig mindig legaktuálisabb jelszót: Minden hatalmat a munkások és katonák tanácsának!... A lap több érdekes cikkében, gazdag és változatos hírrovatban a proletárkatonák ügyeivel foglalkozik."[11]

Az első magyarországi szervezett kommunisták a párt megalakításával egyidőben agitációs munkát kezdtek a katonák, leszerelt altisztek, rokkantak között. A munkát a Katonabizottság irányította.[12] A szervezés 1919 elejére olyan eredményeket ért el, hogy a Vörös Újság a Pártügyek rovatban hírül adhatta: „A kommunista katonák 1919. január 27-én alakították meg a kommunista csoportot".[13] A Katonai Bizottságot, mint az első KB tagja, Szántó Béla irányította, így jelenhetett meg az ő vezetésével és szerkesztésében a Vörös Katona, a kommunista proletárkatonák lapja.

Első száma 1919. január 29-én, szerdán került ki a nyomdából.[14] A lap szerkesztősége és kiadóhivatala a Visegrádi utca 15-ben volt. A Vörös Újságban megjelent tájékoztatás szerint hetenként egyszer, szerdán jelent volna meg. Feltételezéseim szerint március 21-ig, vagy március 29-ig négy szám készült el. Eddig azonban mindössze két száma ismert.

Az első szám megjelenése nem kétséges, január 29., szerda. A következőnek február 5-én, szerdán kellett volna megjelennie. Ennek sorsát a pár napos késéssel, február 9-én megjelent második számból ismerjük. „A Vörös Katona második számát elkobozta a rendőrség... Ugyanakkor, amidőn az ellenforradalmi sajtó szabadon uszíthat a munkásság ellen, szétrombolták a szerkesztőséget a rendőrbestiák... A Vörös Katona második számának elkobzása azt mutat-

11 Vörös Újság, (a továbbiakban VÚ) 1. évf. 1918. 18. sz., január 30.

12 A Katonabizottságban Münnich Ferenc, Krammer Sándor és Korvini Árpád dolgozott. *Milei György:* A Kommunisták Magyarországi Pártja megalakulásának történetéhez. Párttörténeti Közlemények (a továbbiakban — Milei PtK.) 4. évf. 1958. 4. sz., 81. o.

13 VÚ 1. évf. 1918. 17. sz., január 30.

14 Hajdú Pál visszaemlékezése, mely szerint (1918) „december végén Szántó Béla elvtárs szerkesztésében megjelent a Vörös Katona", az időpontot tekintve téves. Valószínű, hogy a pártban szó lehetett már akkor egy, a katonák számára megindítandó kommunista lapról is, az újság azonban ebben az évben nem jelent meg. *Hajdú Pál:* A kommunista sajtó. Új Március, 1929. 3. sz.

A Vörös Katona szerkesztőségének többi tagjáról nem szólnak a visszaemlékezések, sem a későbbi feldolgozások. Egyedül Szántó Bélát említi meg *Siklós András* is két munkájában: „A magyarországi sajtó a forradalmak időszakában 1918—1919." Magyar Könyvszemle, 79. évf. 1963. 1—2. sz., 78. o. és „Az 1918—1919. évi magyarországi forradalmak." Források, feldolgozások. Budapest, 1966. 61. o. Mindössze a *Szinkovich Márta* közlésében megjelent „Két dokumentum a Tanácsköztársaság előzményeiről" (PtK. 5. évf. 1959. 1. sz.) említi az 1919. február 21-i letartóztatásokkal kapcsolatban kiadott vádiratból idézve, hogy: „Vörös Katona, Ifjú Proletár és Szegény Ember cím alatt is adtak ki kommunista lapokat, melyeknek szerkesztői Nánássy György, Lékai (Leitner) János és Boross László voltak". 190. o.

A vádirat 48. pontja: „Nánássy György a kommunista pártnak Moszkvában kiképzett agitátora. Részt vett a budapesti kommunista párt megalakításában. Kiváltképp a tanuló ifjúság és a katonaság kommunista szervezését intézte... A Vörös Katona című kommunista lap szerkesztőségének tagja volt... A kommunista párttól... egy ízben 6500 koronát kapott a katonai bizottság költségeire". 195. o.

A közlemény 17. számú jegyzetében Szinkovich Márta kiegészítése: „Nánássy György áruló volt, a rendőrségen részletes vallomást tett a mozgalomról." 199. o.

Nánássy Györgyről dátum nélkül röpiratot adott ki a Kommunisták Magyarországi Pártja: „Az ellenforradalom... nyilván nemcsak azt várta, hogy sikerül pártunk vezetőit láb alói eltennie, hanem azt is, hogy valakit »kiemelhet« közülük, aki a hitelesség látszatával fog mozgalmunkról úgynevezett leleplezéseket közzétenni... Nem titkoljuk fájdalmunkat afölött, hogy csakugyan akadt ilyen ember, Nánássy György". (Országos Hadtörténeti Múzeum Nyomtatványtára 3385/Nyt.)

Ezek alapján valószínű, hogy Nánássy csakugyan szerkesztette a lapot, feleslegesen nem vallott volna ilyet. Áruló volta miatt azonban 1919. február 21-e után senki sem hivatkozott többé rá, legkevésbé azok, akiket elárult. Így merült feledésbe egykori szerkesztői munkája.

2. SZÁM. BUDAPEST
1919 FEBRUÁR HÓ 9

VILÁG PROLETÁRJAI EGYESÜLJETEK!

VÖRÖS KATONA

KOMMUNISTA PROLETÁRKATONÁK LAPJA

SZERKESZTŐSÉG ÉS KIADÓHIVATAL: V. KERÜLET, VISEGRÁDI-UTCA 15. SZ. | EGYES SZÁM ÁRA 10 FILLÉR | MEGJELENIK MINDEN HÉTEN SZERDÁN ELŐFIZETÉSI ÁRA: EGY ÉVRE 5 KORONA

Jelszó: Fegyverkezzetek az ellenforradalom letörésére!

A Vörös Katona

A MUNKÁSMOZGALOM INTÉZET ÉS KÖNYVTÁRA

második számát elkobozta a rendőrség. Nem a maguk szakállára csinálták ezt a rendőr bestiák, a gazdájuk parancsolta meg ezt a gyalázatosságot nekik: Nagy Vince, a népkormány belügyminisztere. Festetich távozása óta ő a legnagyobb ellenforradalmár a kormányban.

Elkobozták a Vörös Katonát.

Ugyanakkor, amidőn az ellenforradalmi sajtó szabadon uszithat a munkásság ellen, szétrombolták a szerkesztőségét a rendőrbestiák, főbeütötték egy bajtársunkat, aki a szerkesztőség helyiségében tartózkodott. A rombolást és rablást ugyanazok végezték, akik összefogdosták a vagyonos osztályok rablóhadjárata idején és hóhérkézre juttatták, Lukachich elé állitották azokat a katonatestvéreinket, akik nem voltak hajlandók „honvédelem" címe alatt proletártestvéreiket gyilkolni.

A „Vörös Katona" második számának elkobzása azt mutatja, hogy az ugynevezett forradalmi vivmányok a burzsoázia szabadságainak megerősítését jelentik. A proletariátusnak, a kizsákmányolt dolgozóknak még ezentul kell kivivniok uj forradalomban a felszabadulást.

Ez az uj forradalom: a nemzetközi proletárforradalom nyakára hág minden kizsákmányolásnak, minden elnyomásnak.

A sajtó szabadságát nem a kizsákmányoló burzsoáknak, hadimilliomosoknak, háborus uszitóknak, a burzsoázia lakájainak fogja biztositani, hanem a forradalmi proletariátusnak.

A Vörös Katona meg fog jelenni.

Nincs az az üldözés, amely a kommunistákat vissza tudná riasztani a forradalmi agitációtól.

Az uj Lukachichok, az uj Vázsonyiak

és azok is, akik futni engedték a Lukachichokat és akik politikai barátai voltak a Vázsonyiaknak, üldözhetnek bennünket, de a proletariátus forradalma el fogja őket söpörni.

Éljen a nemzetközi proletárforradalom!
Éljen a kommunizmus!
Éljenek a forradalom vörös katonái!

ja, hogy az úgynevezett forradalmi vívmányok a burzsoázia szabadságjogainak megerősítését jelentik."[15] A Vörös Katona osztozott a Vörös Újság sorsában: ugyanabban a szerkesztőségi helyiségben működvén, a rendőrség — természetszerűleg — elvitte valamennyi kéziratát.

Az újság harmadik számának február 12-én, szerdán kellett volna megjelennie, hétfőtől szerdáig azonban — feltételezhetően — nem tudták a hiányzó kéziratokat pótolva nyomdakészre összeállítani a lapot. És mivel a rendőrség többször „meglátogatta" a Vörös Újság szerkesztőségét, a Vörös Katona is mindannyiszor áldozatul esett. A dúlások után a Vörös Újság teljes egészében feltárta azokat a bizalmas belügyminiszteri rendelkezéseket, amelyeknek alapján a házkutatásokat tartották — s meg is cáfolta ezek jogszerűségét, igen élesen fogalmazott, tiltakozó cikkekben. „Nagy Vince nyilatkozik kedves híve, a Pesti Napló útján a titkos rendelet intencióiról. Ezért a nyilatkozatért illenék Nagy Vince ügyvédi oklevelét bevonni: a büntetőjogban és a sajtójogban való járatlanság, tudatlanság szinte bőg belőle." A Vörös Újság szó szerint idézi Nagy Vince Pesti Naplónak adott nyilatkozatát, amelyben a belügyminiszter kijelenti, hogy „rendeletének az a része, amelyben a főkapitányt utasítja, hogy a szerkesztőségekben talált mindenfajta nyomtatványt, brossúrát és lázító hangú kéziratot kobozza el, e rendelkezés is csak a törvénytelenül előállított lapokra vonatkozik, ahol a házkutatást foganatosító rendőrtisztviselő megállapítja, hogy a kéziratok tartalmaznak-e lázítást vagy sem. Amennyiben a lázítás körülményét látja fennforogni, el kell kobozni azokat".[16] És a Vörös Újság cáfolata: „Ez az úr egyetemet végzett jogtudor, ügyvédi vizsgára is bocsátották; halvány sejtelme sincs a sajtójogi felelősségről, amely nem a kézirat származását kutatja, hanem a sajtótermék megjelenésekor, közzétételekor és terjesztésekor kezdődik... Nem a papírkihágás fájt, amikor egyedül a Vörös Újságra uszította kopóit. Nem »lázító hangú« kéziratra fájt a foga ennek a szatmári bicskásnak, hanem a Kommunisták Magyarországi Pártja belső ügykezelését, bizalmas levelezését, pénztárkönyveit, szóval a párt egész irattárát akarta ezzel az aljas rendelettel ellopatni."[17]

Ennek alapján joggal feltételezzük, hogy az elvitt iratok között ott voltak a Vörös Katona kéziratai is. Kevésbé megalapozott feltételezésekre vagyunk utalva, amikor azt véljük, hogy a lap soron következő, harmadik száma február 16-án, vasárnap jelent meg. Az első elkobzás esetében is vasárnap adták ki szer-

15 Vörös Katona (a továbbiakban — VK) 1919. 2. sz., február 9.
Nagy Vince betörőbandája a Vörös Újság szerkesztőségében — Házkutatás gépfegyverrel és rablással. VÜ 1. évf. 1919. 20. sz., február 6.
„Itt az írás, olvassátok!" — a cikk közli a házkutatás lefolytatásának indoklásaként utólag kiadott rendőrségi végzést „A »Kommunista Párt« lapkiadó vállalata ellen... folyamatba tett kihágási ügyből kifolyólag alapos gyanú merülvén fel arra, miszerint ezen vállalat által kibocsátott Vörös Újság, Vörös Katona, Ifjú Proletár című lapokhoz nem az Újságpapír Központ által engedélyezett papír használtatik". VÜ 1. évf. 1919. 22. sz., február 8.
A minisztertanács 1918. november 22-én kiadott rendelkezése alapján bárki kiadhat lapot, de papírt csak az a kiadó, szerkesztő, tulajdonos kaphat — az Újságpapír Központon keresztül — aki időszaki sajtótermékét 1918. március 31-én már megjelentette. (5543/1918. ME rendelet. Budapesti Közlöny 1918. 268. sz., november 22.)
16 A törvénytelenül kiadott lapokra vonatkozóan l. a 5543/1918. ME rendeletet, a 15. sz. jegyzet utolsó bekezdését.
Az 1919. évi XI. néptörvény a népköztársasági államforma védelméről kimondta, hogy büntethető az, aki irat, sajtótermék vagy képes ábrázolat terjesztése vagy közszemlére kiállítás útján az államforma ellen izgat. Budapesti Közlöny, 1919. 35. sz., február 11.
Az 1919. évi XX. néptörvény a forradalom vívmányait veszélyeztető egyéneknek rendőri felügyelet és őrizet alá vételéről kimondta, hogy mindazok letartóztathatók, akiknek tevékenysége „a népköztársaság érdekeire vagy a közrendre és a közbiztonságra aggályos". Budapesti Közlöny, 1919. 47. sz., február 25. Mindkét törvénynek esetünkben az az egyedüli szépséghibája, hogy utólag alkalmazták a korábban összezúzott szerkesztőségekre, letartóztatott pártvezetőségi tagokra, újságírókra. Tehát az atrocitások valóban a bizalmas belügyminiszteri utasítások alapján történtek meg.
17 VÜ 1. évf. 1919. 23. sz., február 11. L. még a 15. és 16. jegyzetet.

da helyett a lapot. A február 16-a kézenfekvőnek látszik, mert ha ragaszkodunk ahhoz, hogy négy szám jelent meg a lapból — márpedig, mint a későbbiekben látni fogjuk, erre szükség van —, a pártvezetőség és a szerkesztőség tagjainak február 21-én történt letartóztatásáig a negyedik szám megjelentetésére csak a február 19-i szerda maradt. Amennyiben a február 16-i vasárnap kimaradt és a harmadik szám jelent meg szerdán, február 19-én, akkor a negyedik számot a március 26-i szerdára datálhatjuk. A március 26. kézenfekvőnek látszik azért, mert majdnem biztosra vehetjük, hogy a pártvezetőség és lapszerkesztőség második vonalát éppen eléggé igénybe vette az újjászervezés és a Vörös Újság megjelentetése — maga a Vörös Újság is szünetelt március 1-ig — s nem maradt idejük és energiájuk, talán papírjuk sem február 21. és március 21. között a Vörös Katona megjelentetésére.

Az általam eddig ismert két szám mindegyike A/4-es méretű, négyoldalas lap.[18] Mindkét száma a fejléc alatt közölt aktuális jelszóval kezdődik. Az első számon: „Minden hatalmat a munkások és katonák tanácsának!" A másodikon: „Fegyverkezzetek az ellenforradalom letörésére!" Mint pártlap, magán viseli a „Világ proletárjai egyesüljetek!" jelmondatot is. A fejlécen legfelül évfolyam jelzése nélkül a szám, a megjelenés helye — Budapest —, közvetlenül alatta a dátum: év, hónap, nap, ez utóbbi csak számmal jelölve. Ebben a sorban a lap jobb oldalán a párt jelmondata. Két keskeny lénia között a főcím — Vörös Katona — alatta az alcím: Kommunista proletárkatonák lapja. A lénia alatt — az egyes adatok függőleges vonallal is elválasztva — két sorba tördelve: Szerkesztőség és kiadóhivatal V. kerület Visegrádi u. 15. Egyes szám ára 10 fillér. Megjelenik minden héten szerdán. Előfizetési ára egy évre 5 korona. A vízszintes lénia alatt az aktuális jelszó. A lap kéthasábos, a hasábokat, az egyes közleményeket és cikkeket keskeny vonal különíti el. Utolsó oldalán, a második hasáb végén, a szerkesztőség felhívása áll vonalas díszítésű keretben: „A proletariátus — a forradalom katonája, a kommunista proletárkatonák lapja, a Vörös Katona, a forradalmi proletariátus felszabadítási küzdelmének zászlóhordozója. — Minden öntudatos proletárnak tömörülni kell a Vörös Katona harci zászlaja alá. — Minden forradalmár katonának olvasni és terjeszteni kell ezt a lapot."

Az egész újság magán viseli a sietség jelét. A lapfej kialakításánál a grafikai betű, lineáris és talpas antikva többféle változatát használták. A betűtípusokat keverték, az egyes betűk között (főként az „E" és „e", valamint „s") olyan különbségek vannak, amelyek arra utalnak, hogy nem nagy készletből válogathattak. A dátum, a kommunista párt jelszava és a jelszó szedéssel készült, a főcím, alcím és léniák kliséről. Annak ellenére, hogy a főcím betűi két centiméternél is nagyobbak, a jelszó alatt használt négypontos lénia ugrik ki az összképből, csaknem hangsúlytalanná téve mind a főcímet, mind a jelszót és aránytalanná téve a címlapot. Mindehhez járul a keskeny tükör, a sűrű szedés, a lap aljáig lehozott szöveg, amely még a hasábválasztó vonalon is túlnyúlik. Mindezekből az következtethető, hogy bár a lap szerkesztősége és kiadóhivatala a Vörös Újsággal egy helyiségben volt, mégsem annak Mikszáth Kálmán téri nyomdájában készült. A szedés és tördelés arra vall, hogy a lapot a Visegrádi u. 15. sz. ház félemeletén készítették, ugyanazon a berendezésen, amelyiken a Forradalmi Szocialisták röplapjait.[19]

18 Az Országos Széchényi Könyvtárban és a Párttörténeti Intézet Könyvtárában.

19 Korvin Ottó és a Forradalmi Szocialisták, valamint Korvin Ottó és Szántó Béla kapcsolatáról l. *Milei:* i. m. PtK. 4. évf. 1958. 4. sz., 46—54. o.
Ezen a berendezésen készültek a vezetőség letartóztatása után is röplapok. Pl. „Proletárok! Munkások! Katonák!" (Országos Hadtörténeti Múzeum Nyomtatványtára, 7489/Nyt.).

Mindezek azonban nem vonnak le semmit a megjelenés tényének értékéből és főként gyorsaságából. A szerkesztőségnek ugyanis minden oka megvolt a sietségre. A Katonatanács munkájában is részt vállaló kommunistáktól valószínűleg értesültek a Katonatanácsok Kormánybizottságának lapkiadási terveiről. Ezt a — várhatóan inkább jobb-, mint baloldali beállítottságú — lapot mindenképpen meg kellett előzniök. A gyors munka eredménye lett, hogy míg a Nép Katonája csak február 7-én került utcára, a Vörös Katonát január 29-én már árusították.[20]

A két lap közötti ellentétet jól tükrözi, hogy az egy héttel később megjelent Nép Katonája nem üdvözölte laptársát, a Vörös Katonát. A Vörös Katona udvariasabb volt. A „Katonatanácsok kormánybizottságának — helyesebben: a Katonatanács kormánybiztosának, doktor Pogány úrnak újszülöttje, a rendőrileg el nem kobzott és ki nem rabolt »Népkatonája« című kis sajtótermék" első számáról annak megjelenése után két nappal már írt — és cáfolta annak a német hadsereget dicsőítő cikkét.[21]

A Vörös Katona első számának címoldalán a pártpolitikának megfelelő, az osztályhadsereg felállításának szükségességét fejtegető cikket találunk: Trockij „Milyen legyen a proletárhadsereg?" című írásának fordítását.[22] A cikk eredetijét valószínűleg a Moszkvából hazatért csoport hozta magával. A fordítás meglehetősen hevenyészve készült, és a már ismertetett nyomdatechnikai hiányosságok következtében egy-két értelemzavaró szókihagyás van a cikkben. Akik akkor olvasták, azoknak azonban, eltekintve néhány hosszúra sikerült körmondattól, mégis megmondta a lényeget, amit hallani, olvasni akartak. „Ez a hadsereg lehetetlen, hogy ne legyen osztályhadsereg... csak egy lehetőség van, a szovjethadsereget osztályalapokon felépíteni... ennek a hadseregnek nem lehet más, csak osztályjellege."

A második oldalon szerkesztőségi cikket olvashatunk, „Kié legyen a fegyver?" címmel. Stílusa után ítélve az akkor már hazatért Szamuely Tibor írása, a február 6-i Vörös Újságban megjelent „Proletárok, fegyverkezzetek!" című, szintén Szamuely tollából származó írás témakörével rokon. Alaptétele: „Lefegyverezni a burzsoáziát és tiszti bérenceit, felfegyverezni minden proletárt, ez a kommunisták követelése".

Ugyanezen oldal második hasábján az „1-es kommunista" aláírással „Új hadsereg, régi rendszer" címmel megjelent cikket ma talán az „Olvasóink írják" rovatcímmel látnánk el. Ennek ellenére erős okunk van feltételezni, hogy a cikk nem az 1-es honvédek laktanyájából érkezett — a katonák nem is tudhattak a készülő lapról —, hanem Nánássy György írta, aki több agitációs beszédet tartott az 1-es laktanyában, ismerhette az ott uralkodó állapotokat: „A kaszárnya nem változott... szenny és piszok az egész kaszárnya, de nem lehet kitakarítani, mert maga az épület ment tönkre. A tiszt urak telesírják az országot, hogy a fegyelmezetlen katona nem takarít, de persze arról nem beszélnek, hogy úgy tönkre van menve minden épület, hogy hiába is takarítanának... Az élelmezés lehetetlenül rossz, nem embernek való, szinte moslékszerű az étel ebbe a demokratikus hadseregbe... A fegyelem miatt sírnak a népkormány táján, de elfelejtik, hogy a fegyelem lehetetlen ott, ahol zsoldos hadsereget csinálnak a demokratikus hadseregből".[23] A cikk az 1-es honvédlaktanya

20 Nép Katonája. Kiadja a Katonatanácsok Kormánybiztossága. Szerkesztőség I. Úri u. Kiadóhivatal Conti u. 21. Világosság ny. (Az Országos Széchényi Könyvtárban. Csonka pld.)
21 Pogányék álma. VK 1919. 2. sz., február 9.
22 Az újság helyesírásával: Trocki Leó
23 „ebbe a demokratikus hadseregbe" — sic!

példáján az egész ország kaszárnyáiban uralkodó lehetetlen állapotokra kívánta irányítani a figyelmet.

„A hadsereg és a proletáriátus" címmel a Kommunisták Magyarországi Pártjának felhívását közli a lap: támogassák a katonák is a párt lakásszocializálási akcióját, a bérhátralék kifizetése ellen indított harcát és ne vegyenek részt karhatalmi szolgálatban. „Katonák! Tengerészek! Testvéreink! Reméljük és elvárjuk, hogy nem lesz egyetlen katona és tengerész sem Budapesten, aki föl engedi magát használni proletártestvérei ellen. Nem hisszük, nem hihetjük, hogy lenne katona és tengerész, aki olyan aljas lenne, hogy eleget tenne a tajtékzó uzsorásokat védő népkormány ama parancsának, hogy télvíz idején tegye ki a munkáscsaládokat a tél dermesztő hidegébe."

Egyetlen állandó rovata van a lapnak, a Hírek. Névtelenségbe burkolózott szerkesztője nem csak a puszta híranyagot közli, hanem igen éles kommentárokat is fűz azokhoz. A közelmúltban lezajlott hadügyminiszter-változásról így írt: „Új miniszter — régi rendszer. Mától kezdve sertéskarajt és lekváros fánkot kapnak ebédre a katonák, lesz bakancs- és ruhafaszolás, a zsoldot is felemelik, sőt az összes poloskák is kiszaladnak a lakhatatlan kaszárnyákból: mától kezdve szociáldemokrata hadügyminisztere van Magyarországnak... Miután puszipajtásukról, a hírhedt Festetich grófról bebizonyult, hogy nyílt ellenforradalmár, most Böhm Vilmost állították az ellenforradalmi fészek élére."[24] Ebben a rovatban szerepel még többek között a kommunista katonák csoportjának megalakításáról szóló rövid híradás, a katonákhoz szóló figyelmeztetés, miszerint óvakodjanak azoktól, kik felelőtlenül, esetleg provokátorként „minden zöldséget összebeszélnek, azt hazudva, hogy azt a kommunisták akarják így". Mivel a kommunista párt igazolvánnyal látta el agitátorait, a „szélhámosokat ügyünk érdekében is jó lesz figyelni".

A lap második számának címoldalán a már ismertetett közlemény olvasható a Vörös Katona elkobzásának körülményeiről.

Ismét találunk — s valószínű, ismét Nánássy György tollából — levelet „Van-e a proletárnak hazája?" címmel. „Levelet írt nekünk egy bajtársunk az 1-esektől. Azt kérte benne, hogy küldjünk két vörös zászlót... A vörös zászlókra ezeket a jelszavakat kérte: Le a burzsoáziával! Világ proletárjai egyesüljetek! A két jelszót, oroszul írta levelében bajtársunk, úgylátszik, együtt harcolt velünk az oroszországi Szovjetköztársaság forradalmi vörös hadseregében."[25]

A cikk világosan ismerteti a hatvani és salgótarjáni eseményeket, az ottani tüntetéseket, majd logikus okfejtéssel megmagyarázza, hogy a hatvani „zendülés" ellen és a salgótarjáni szénmedence védelmében most elindított menetzászlóaljak nem a proletariátust, hanem a burzsoáziát védik. Ezek a zászlóaljak még nem kaphatnak vörös zászlót. „Nem a cseh proletár, nem a román proletár a mi ellenségünk, mert valamennyi ország proletárjainak közös, egy az érdeke. Vörös zászlót csak akkor van jogunk csapataink élén vinni, ha a burzsoázia ellen megyünk harcba, s nem testvérgyilkolásra megyünk".

Ugyanitt találjuk „Pogányék álma" címmel a Nép Katonájának már említett, a német hadsereggel foglalkozó cikkére a Vörös Katona válaszát.

„Komédia volt az egész ülés" — ez a véleménye a Katonatanács február 7-i

24 Faszol (főként kincstári) = ruhát, élelmiszert vételez. Első magyarországi előfordulása 1789. Német eredetű. Vö.: fassen = megfogni.

25 A levélnek az oroszországi Szovjetköztársaságért vívott harccal és az orosz nyelvvel kapcsolatos kitételei miatt tartom valószínűnek Nánássy szerzőségét.

nagygyűlésével kapcsolatos „Simogatják az ellenforradalmat" című cikknek. A lap — a Hírek rovatban — ismét ad vegyes anyagot: a leszerelt altisztek és rokkantak gyűléséről, a rokkantak járadékáról, a sajtószabadság polgári értelmezéséről, amely szerint „ébredő magyarok és székely ellenforradalmárok, az ezredes és csendőr »elvtársak« utazhatnak és agitálhatnak szabadon! Csak a kommunistáktól féltik ezt a gyönyörű köztársaságot!"

Miként az első számban, itt is megtaláljuk az utolsó oldal alján a felhívást: „Minden forradalmár katonának olvasni és terjeszteni kell ezt a lapot".

Sajnálatos, hogy a lapból több szám nem ismert. Így is lehet következtetni szerkezetére: címoldalán nagyobb közlemény, mindenképpen forradalmi írás. Állandónak tűnik az úgynevezett olvasói levél közlése és a Hírek rovat. A hírek terjedelme változó, az első számban három és fél, a másodikban két és fél hasáb. A rovat összképe nem egységes, egyszerű és megírt hír, olvasók leveléből vett részlet és közlemény is helyet kapott benne.

Az összkép a lapról egészen különös — eltekintve a stiláris, nyelvtani és sajtóhibáktól. Egészében véve sokkal élesebben rohan ki a szociáldemokraták ellen, mint a Vörös Újság, főként a katonai ügyekkel foglalkozó Pogány és Böhm ellen. Az az igen furcsa vélemény alakulhat ki, hogy a lap sokkal kevésbé volt a kommunista proletárkatonák lapja, mint — az akkor legalábbis — szociáldemokrata-ellenes szerkesztőségé (szerzőké).

A vállalkozás nagyságát azonban, hogy akkor és olyan körülmények között a lap egyáltalán megjelent, semmiféle hiányossága nem csorbíthatja.

*

Valamennyi budapesti nagykönyvtárunk folyóiratkatalógusában a következőket olvashatjuk:

A Vörös Katona. Kiadja a Hadügyi Népbiztosság.
Megjelent 1919. március 30—május 8. 5—37. sz. Hiány 1—4. sz. Azelőtt: Déli Hírlap.[26]

Lássuk tehát a Déli Hírlapot: 1917 szeptemberében indult, tulajdonosa háttérben maradt, a nyilvánosság előtt „látható" képviselőjeként Komlós Jenő, a Schwartzer-szanatórium igazgatója szerepelt.[27] Az újság szerkesztősége és kiadóhivatala a Rökk Szilárd utcában volt, A Nap című lap nyomdai épületében. A kiadóhivatal vezetője Kerekes Dezső, a lap felelős szerkesztője Lázár Miklós — korábban a Pesti Napló haditudósítója —, főszerkesztője és egyben a közgazdasági rovat vezetője Róna Lajos, míg a segédszerkesztői tisztet Puszta Béla töltötte be, aki parlamenti tudósítóként is dolgozott.[28] A lapot az Újságüzem nyomdában állították elő.

26 Könyvtárakon kívül l. még A Magyar Tanácsköztársaság kiadványai és az első kommunista kiadványok. Bibliográfia. Kiadja az Országgyűlési Könyvtár. Budapest, 1958. 43. o. Déli Hírlap, utóbb Vörös Katona.

27 A Schwartzer Ferenc által 1850-ben alapított magán-elmegyógyintézet 1909-től Schwartzer Szanatórium Részvénytársaság néven működött; kimerült bankigazgatók, mérleghiányos pénzügyi tekintélyek „gyógyhelye" lett.

28 Lázár Miklós (1887—1939 után) újságíró. Majdnem valamennyi budapesti napilapnál dolgozott. 1914-től haditudósító volt 1917-ig, ekkor ment az induló Déli Hírlaphoz. 1919 március végén Szegedre, majd Bécsbe ment, tevékeny részt vállalt az ellenforradalmi kormányok munkájában.

Puszta Béla (1886—1936 után) újságírói pályáját külföldi tanulmányutakról küldött riportokkal kezdte. 1911-től a Budapesti Hírlap rovatvezetője. 1917-től a Déli Hírlap munkatársa. A Tanácsköztársaság kikiáltása után visszavonult.

Róna Lajos (1882—1934) 1902-ig a Makói Független Újság, 1905-ig az Aradi Közlöny munkatársa. 1905-ben a nagyváradi Szabadság című lap szerkesztőségében együtt dolgozott Kun Bélával. 1906-tól dolgozott A Napnál, a 8 Órai Újságnál, 1917-től a Déli Hírlapnál. A Tanácsköztársaság alatti tevékenységéről az adatok ellentmondásosak.

A szerkesztőséghez tartozott még Fráter Aladár, Zilahy Lajos, Hegedűs Gyula, Kárpáti Aurél, Barabás Loránd, Kiss József (nem a költő), Molnár Kálmán, Végvári Ferenc, Beregi Miklós, Egyed Zoltán, Magyar Károly, Göndör Ferenc, Hajnal Jenő, Róbert Oszkár, Halmi József. A lap vezércikkeit a felelős szerkesztő Lázár Miklós mellett felváltva írták, mindig az úgynevezett „vezércikksoros" hírlapírók. Hegedűs Gyula — főállása, a Budapesti Hírlap mellett — másodállásban volt a lapnál, általában városházi tudósításokat küldött. Kárpáti Aurél fő területe a színházi kritika és műbírálat volt, 1918-tól ezek elmaradtak, Kárpáti többnyire vezércikkeket írt. Parlamenti tudósítóként a már említett Puszta Béla működött, míg Róbert Oszkár a Városházán képviselte a Déli Hírlapot. A sportrovatot Magyar Károly vezette, a többi újságíró riportokkal, tárcákkal, megírt hírekkel és napi aktualitásokkal foglalkozott. A külső munkatársak közé tartozott Márkus László és Krúdy Gyula.

A tizenkettőkor megjelenő Déli Hírlapnak állandóan friss hírekkel, tudósításokkal, színes tárcákkal, érdekes bírálatokkal kellett jelentkeznie, ha a másfél órával később megjelenő Az Esttel fel akarta venni a versenyt. Az újság — a 10-es évekbeli — modern követelményeknek valóban megfelelő kolportázs-lap volt, gyorsasága, szenzációvadászata azonban sokszor a színvonal rovására ment. Mégis, Kárpáti Aurél, Krúdy Gyula és még néhány jó tollú újságíró javára írhatjuk, hogy színvonalbeli döccenői mellett kiemelkedő számai és cikkei is voltak.

A Déli Hírlap mindezek ellenére — vagy ezekkel együtt? — nem emelkedett ki a kor nagy példányszámú bulvárlapjai közül. Mérsékelten volt kormánypárti, mérsékelten volt ellenzéki, háború- és békepárti — egészen 1918 nyaráig. Akkor egyértelműen Károlyi Mihály pártjára állt, vezércikkeiben békepárti és Tisza-ellenes lett. A magvas vezércikkeken kívül — valódi bulvárlaphoz illően — áruzsorákról, spanyolnátháról, nagy panamákról, kis cselédlányok öngyilkosságáról és mérhetetlen vagyonok urainak kaszinóbeli kártyacsatáiról, „becsületbeli ügyekről" írt. Utolsó számáig megtartotta ezt a stílust.

Mint október 26-án a budapesti lapok, a Déli Hírlap is közölte a Nemzeti Tanács felhívását, ennek megfelelően alávetette magát a budapesti napilapok szindikátusa határozatának: „a kötelékébe tartozó lapok kiadói a mai naptól kezdve semmiféle hírlapi közleményt a cenzúrának nem mutatnak be".[29] A Déli Hírlap szerkesztősége nem rettent vissza a várható megtorlásoktól, magáévá tette az újságírók szabadszervezete bizalmi testületének döntését is, hogy „a sajtószabadság kérdésében aláveti magát a Nemzeti Tanácsnak és végrehajtó-bizottsága révén a Nemzeti Tanáccsal e kérdésben érintkezésbe lép".[30] Az újság további számaiban következetesen képviselte a Nemzeti Tanács álláspontját és Károlyi Mihály politikáját. E következetességének volt köszönhető, hogy éppen a Déli Hírlapot bízták meg az orosz—ukrán hadifoglyok kérésének közlésével: „Testvérek! Magyarok! Engedjetek résztvenni a ti nemzeti szabadságharcotokban... kérjük a Magyar Nemzeti Tanácsot, minket a katonai parancsnokságtól a tanács védelme alá venni, hogy mi is együtt küzdhessünk a magunk szabadságáért".[31]

29 L. még Pesti Napló, 69. évf. 1918. 251. sz., október 26. A Pesti Napló adta hírül a hatósági intézkedéseket is: „Szombaton reggel Illegh Béla rendőrkapitány egy szakasz rendőrrel és a főügyészhelyettes végzésének felmutatásával elkobozta a nyomás alatt álló lap azon oldalát, ahol a Nemzeti Tanács proklamációja volt." Az elkobzott lapok közt volt a Déli Hírlap is. A nyomdászoknak volt köszönhető, hogy a három párt felhivása mégis napvilágot látott a sajtóban. Pesti Napló, 69. évf. 1918. 252. sz., október 27.

30 Pesti Napló, 69. évf. 1918. 252. sz., október 27.

31 Déli Hírlap (a továbbiakban — DH), 1918. 328. sz. november 1.

Még ez a közlemény — az első internacionalista felhívás leadása — sem lett volna olyan nagy jelentőségű, amely miatt külön is fel kellett volna figyelni erre a lapra. Az „igazi szenzáció", ami felrázta és állásfoglalásra késztette a magyar sajtót, 1919 januárjában következett be, amikor a Déli Hírlap gazdát cserélt. Mint már említettem, a lap látható tulajdonosa Komlós Jenő volt — valamilyen pénzcsoporttal a háta mögött[32] —, aki 1918 elején közölte Lázár Miklós felelős szerkesztővel, hogy a Déli Hírlap eladó; Lázár ezt a tényt tudatta Róna Lajos felelős szerkesztővel. Róna — aki egyébként, mint emlékirataiban közli, betegesen irtózott attól, hogy neve az újságon nyomtatásban szerepeljen[33] — mesésen rövid idő alatt (mindössze egy délelőtt kellett hozzá) megkapta az akkori Budapest egyik pénzügyi hatalmasságától, Krausz Simontól a vásárláshoz szükséges félmillió koronát. Hozomra. És itt merül fel a kérdés, nem éppen Krausz és érdekeltségi köre volt-e kezdetben is a részvénytulajdonos, hogy oly könnyedén adta a Magyar Bank Részvénytársaság vezérigazgatója a Magyar Bank pénzét?

A csendben lezajlott adásvétel után a papírforma szerint 50—50%-os arányban Lázár Miklós és Róna Lajos tulajdonába ment át a lap. Lázár szerepelt továbbra is felelős szerkesztőként, míg Róna, csendestársként, a háttérben maradt. Jóval nagyobb nyilvánosság előtt zajlott le a második lapeladás, amelyet Göndör Ferenc tárt az olvasó közönség elé 1919. január 14-től hetenként, február 18-ig, Az Ember hasábjain. Időközben a Déli Hírlap is közönsége tudomására hozta az ügyet, január 19-től február 1-ig mindennapos volt a lapvásárlással kapcsolatos vezércikk, cikk, vitairat, válasz és cáfolat.[34]

Mi is történt valójában? Vissza kell lépnünk 1917-ig, amikor Bangha Béla jezsuita páter megalapította a katolikus Központi Sajtóvállalatot. Bár sok és sokféle kiadványa volt a vállalatnak, a páter és köre minden áron napilapot akart. Már 1917 végén szemet vetett a Déli Hírlapra. Akkor a vásárlás nem sikerült.[35] 1918-ban ismét színre lépett a páter, egyelőre még csak újságírókat toborzott magának, módszereiben nem válogatott, ahogy gazdáikban sem válogattak a „sajtókalandorok". „Jellinek, a »Közúti« volt vezérigazgatója pénzeli Milotay Istvánt, aki viszont a zsidó Jellinek pénzén egy zsidó pogromra uszító programmal Bangha páter mellé csapódott, 36 000 évi honoráriumért Jellinekkel összeveszve önállósult, tekintélyes ezrek erejéig mellbevágott egy nagy pesti pénzintézetet s Bangha páter számára pengeti lantja húrjait, miközben egy nagy keresztény lap szerkesztői székére alkuszik."[36]

Bangha, a „középkori butaság e derék harcosa" részvénytársaság összehívásával is kísérletezett, ha már önállóan nem sikerült az annyira óhajtott napi-

32 Feltételezésem, hogy a „valamilyen pénzcsoport" vagy a Magyar Bank, vagy a Schwartzer Szanatórium RT lehetett.

33 *Róna Lajos:* Harminc év az újságíró pályán békében, forradalomban, háborúban. 1—3. k. Budapest, 1930. (a továbbiakban — *Róna*) — mivel a kötetek lapszámozása folyamatos, kötetmegjelölés nélkül.

34 Az Ember cikkei: „Pallavicini és Szacelláry lapot vesznek". 1919. 16. sz., január 14. 9—10. o.; „A Déli Hírlap fölszabadult". 1919. 17. sz., január 21. 14—15. o.; „Szacelláry" uo. 19. o.; *Göndör Ferenc:* „Szomorú cikk az újságírókról". 1919. 18. sz., január 28. 3—5. o.; „Payr úr" uo. 7. o.; *Róbert Oszkár:* „Miért gyűlöltem meg Lázár Miklóst?" 1919. 18. sz., január 28. 10—11. o.; Bangha páter levele Az Ember olvasóihoz. 1919. 20. sz., február 11. 6—8. o.; *Göndör F.:* „Válasz Bangha páternek." 1919. 21. sz., február 18. 3—6. o.

A Déli Hírlap cikkei: *Dénes József:* „A mi utunk" 1919. 412. sz., 19.; „Egy reakciós pénzcsoport hatalmába akarta keríteni a Déli Hírlapot" Uo.; „Válasz az Újságnak és a Pesti Hírlapnak" 1919. 413. sz., január 21.; „Tengerészek védik a Déli Hírlapot" 1919. 415. sz., január 23.; „A Papírközpont ellen" Uo.; *Göndör F.:* „Pusztuljon a Papírközpont" Uo.; „A Központi Sajtóvállalat újabb lapvásárlási kísérlete" 1919. 423. sz., február 1.

35 A lap eladását Bangha számára a szerkesztőség meggátolta, így került sor közbülső tulajdonosok szerepeltetésére. *Róbert Oszkár:* „Miért gyűlöltem meg Lázár Miklóst" Az Ember 1919. 81. sz. január 28.

36 Közúti-Budapesti Közúti Vaspálya-Társaság. *Göndör F.:* „Egy kis sajtókalandor neglizsében". Pesti Napló, 69. évf. 1918. 252. sz., október 27. 8—9. o.

lap. „Ennek a lapnak Bangha szeretne a szerkesztője lenni — ezért verbuválta össze a részvénytársaságot — azonban a hangulat a főrészvényesek és az igazgatóság körében nagyon ellene van. Azt mondják, hogy Bangha... annyira kompromittálta magát, hogy egy tisztességes hangúnak szánt keresztény napilap irányítását nem lehet rábízni".[37] 1918 decemberében ismét kísérletet tett lapvásárlásra. Új lap indításához ugyanis nem kaphatott engedélyt a papírforgalom korlátozásáról szóló rendelkezés értelmében. Lapot azonban fenntarthatott volna, a rendelkezés nem vonatkozott azokra, amelyek címűket időközben megváltoztatták, vagy ezután változtatják, vagy tulajdonost cserélnek.[38]

A páter nem maga próbálkozott. Megbízta Fráter Aladárt, a Déli Hírlap egyik munkatársát, puhatolózna eladó lapok iránt. Fráter eléggé otromba módon jelent meg a Budapesti Hírlap szerkesztőségében és felszólította Böhm Alajos igazgatót, hogy az általa képviselt pénzcsoportnak adja el a lapot, különben lehetetlenné teszik az egész szerkesztőséget „kellemetlen ügyek szellőztetése" révén. Böhm kidobta Fráter Aladárt.[39] Bangha nem nyugodott bele vereségébe, tovább kutatott és talált. A közismerten ellenforradalmi érzelmű és hírhedt antiszemita páter rátalált arra a szellemi társra, aki a nyilvánosság előtt lebonyolíthatta a lapvásárlást, a szintén ellenforradalmi tevékenységéről ismert őrgróf Pallavicini Györgyre. Pallavicininek kapóra jött Bangha, hiszen politikai ambíciói neki is voltak — különösen azóta, hogy sógora, Károlyi Mihály „kivált" a nagy családból — de pénze nem.[40] Ugyancsak kapóra jött az „üzlettárs" a bigott katolikus és ellenforradalmár Károlyi József grófnak, Pallavicini másodsógorának.[41] Laphoz juthattak anélkül, hogy a zsebükbe kellett volna nyúlniuk. Pajzsként az Országos Magyar Gazdasági Egyesület és a Gazdaszövetség által támogatott, fuzionált Kisgazda és Földmíves Pártot tartották maguk elé.[42]

Az üzlet látható feje Pallavicini lett, a lebonyolító a Szacelláry-bankház.[43]

A Krausz Simon vezérigazgatósága alatt álló Magyar Banknak is nyomós okai voltak arra, hogy szorgalmazza a lap eladását, tekintettel az első adásvétellel kapcsolatos tetemes hitelösszegre, a lap fenntartására időközben nyújtott 700 ezer korona kölcsönre és kamataira. „Strohmanra" pedig azért volt szükségük, hogy egyrészt Károlyi József, az Országos Magyar Gazdasági Egyesület igazgatósági tagja és a Magyar Bank Részvénytársaság elnöke kívül maradhasson, másrészt, mert igen furcsa dolog lett volna, ha a vakbuzgó katolicizmusával együtt véresen antiszemita és pogromokat hirdető Bangha Béla kezd tárgyalásokat — a jóllehet már 1915 óta „érdi" előnévvel magyar nemes, mégis ortodox zsidó — Krausz Simon bankárral.

Korabeli tudósítások szerint az adásvételkor 1 millió 900 ezer — az egyik eladó, Róna szerint 2 millió 300 ezer — korona cserélt gazdát, amelyből a hitel

37 *Diószeghy Tibor:* „Bangha páter hazudik". Az Ember 1918. 4. sz. október 22., 20—21. sz.

38 5543/1918 ME rendelet. Budapesti Közlöny, 1918. 268. sz., november 22.

39 „Fráter hírlapíró nagyarányú zsarolási kísérlete a Budapesti Hírlap ellen". Az Ember, 1918. 11. sz., december 10. 8—9. o.

40 Pallavicini György őrgróf felesége Andrássy Borbála volt, Károlyi Mihályné Andrássy Katalin testvére.

41 Károlyi József gróf Károlyi Mihály féltestvére, öccse volt. Nála még vagyoni kérdések is szerepet játszottak abban, hogy Károlyi Mihályt és politikáját támadja. A hatalmas hitbizomány csak úgy lehetett volna övé, ha bátyját minden szempontból teljesen lehetetlenné teszi.

42 Szabó István, a fuzionált pártok elnöke, és Pallavicini tagadták, Róbert Oszkár és Lázár Miklós állították a tény valódiságát. Róbert idézett cikke. Az Ember, 1919. 18. sz., január 28. 3—5. o.

43 Szacelláry tagadta, hogy köze lenne a lapeladáshoz. A Déli Hírlap Nyílt-tér rovatában közölte: „Egy hetilap lapvásárlással kapcsolatban Szacelláry György szerepéről ír. Ebből egy szó sem igaz. Szacellárynak semmiféle formában nincs köze sem a Déli Hírlap, sem más újság részvényérdekeltségében beállott változáshoz. Szacelláry György." DH 1919. 408. sz., január 14. A hetilap, amelyet Szacelláry nem nevez meg, Az Ember, és „Pallavicini és Szacelláry lapot vesznek" című cikkével indította el január 16-án a botrányt. L. még a 34. sz. jegyzetet! *Róna:* i. m. 704. o. azt írja, hogy a Szacelláry bankház bonyította le az üzletet.

Egy szám ára 20 fillér

SZOMBAT, 1919 MÁRCIUS 29
BUDAPEST, 4 FIX SZÁM

DÉLI HIRLAP

20 fillér | POLITIKAI NAPILAP | 20 fillér

KI FÉL?

Védett mindenkor lehetsz, de bűnös csak akkor, ha bűnt követtél el. Van-e olyan bíró, aki alá rettegve állsz, ha nem vétkeztél, félhetsz-e törvénytől, rendelettől, szuronyok villogó hegyétől, ha nincsenek bűneid, ha teljesítod kötelességedet, amit az idők szava parancsol? Ki fél?

Fél a munkáskarok ismain, folyammá dagadt véres verejtékén meggazdagodott tőkés, fél az örökölt jogok bajnoka, a gróf, fél a szegényeck lehuzott bőrétől megjutalmazott báró, fél az aktzatos, örökké hajlongó, mindenre képes főúg udvarképes szolgabaő, fél a tolvaj, a csaló, a fontoskodó, a gyilkos, a nők kitartottja, a kártya lovagja. Ezek mind félnek, tördik rosszkotvehordja bűnös testüket, amelynél csak lelkiismeretük hitvánvabb és betegebb.

De félsz-e te, aki emelt fővel nézel embertársaid szemébe, akinek homlokán a gond nélv redőket szántott, akinek verejtéke, mint a patak, beleömlött a munkavedések folyójába, amelyből a munkavedések tengere lett. — félsz-e te, aki kared, vagy agyveiőd munkájából élsz, akit nem titatottak ki bárói mélfóságai, aki nem vagy gróf, vagy püspök, vagy milliomos bankdirektor, vagy udvari lakáj, aki nem vagy zsák kitartottja, nem vagy gyilkos fostengető, aki nem élsz kártyából, akinek nincs örökölt bűnpalotája. — félsz-e te?

Fél a fővel! Gond ne ráligyanon fejedet, a rettegés ne bocsátson lekete fátylat tekintetedre. A föld gyomrában a kőszénben kiszínyok és harcegak hűlése vonsta és gazdagok palotái számára termett, az ezernyom nem vástrofhatják milliő munkás lelkét többé, a sárgaságyéről nem nápok letakarására küldött parancsolt nemeg, a föld minden kincse. örömre nem a gazdagoké többé, a tiéd, aki most tépred le elfáradt testedről a rabláncot, aki szétkergered kinpódat, felszabadítottad magadat és kicsavartad kezükből a kurbácsot, amelyvel leszíjtott rád. ha nem ungedelmeskedtél.

Évszázadok és évszázadok bűnei várnak megtorlásra. A pirámisokat épitő rabszolgák rongkínzói ezrei, a gyarmatok kiirtott nagyon népeinek millióí lelkei kiáltanak magyar proletár! Nem hallod-e szavukat? Nem hallod a mezőségiek csikorgó fűrészeinek zokogását, amint évszázadon át elszenvedett gyomorsebeket ásnak? Nem hallod a mezőségiek csikorgó fűrészeinek zokogását, amint évszázadon át elszenvedett gyomorsebeket ásnak?

Fél a fővel, gond ne ráligyanon fejedet, a rettegés ne borítson fekete fátylat tekintetedre. Ne fé[illegible]

Tamás Béla

A Forradalmi Kormányzótanács ujabb rendeletei

A kényszitésvonatok ujabb hároru napja

A forradalmi Kormányzótanácsnak 1919. évi március hó 26-án hozott határozata alapján, a közalkalmazottak részére drágasági segélyezés tárgyában a következő rendeletet adom ki:

A közalkalmazottak alkalmazottai ujabb három napidíjról szóló 1917: XV. törvénycikk hatályának meghosszabbítása tárgyában 1918. évi december hó 20-án kibocsátott 6.269/M. E. számú rendelet 1919. évi március hó végével lejáró hatálya meghosszabbítások határa két hónappal, vagyis az 1920. évi április és szóló hónapokra megfelelő módosítással.

Budapest az ötödik közvetlenül alkalmazottakat az 1919. évi április és május hónapokban is a közalkalmazottakról szóló 1917: XV. törvénycikk alapján fizetésükben részesíteni kell az 1917: XV. törvénycikk alapján fizetésükben részesítendő alkalmazottak részére kibocsátott 6.269/M. E. számú rendelet 2—XII. pontjai szerint jóló havi drágasági segélyben az 1919. évi április hó 1-től kezdve havi egyenlő (100) korona.

Ezen rendelkezések végrehajtásáról az 1919. évi április és május hónapokban a közalkalmazottakról szóló 1917: XV. törvénycikk alapján fizetésükben részesítendő alkalmazottak részére kibocsátott 6.269/M. E. számú rendelet végrehajtásáról szóló 1918. évi április hó 1-től kezdve havi egyenlő (100) korona.

Budapest, 1919. évi március hó 27-én.

Garbai Sándor, s. k. népbiztos.

Vaga Jenő, s. k. pénzügyi népbiztos.

Jelentkezés a Vörös Hadseregbe

A budapesti népbiztos a következő rendeletet tette közzé:

A Vörös Hadseregbe jelentkezők Budapesten a következő leltanyakban történnek felvétel:

1. Pestiek a külső-váli leltanyakban az I., II. és III. kerületbeli magyarországi munkások.

2. a volt 7-es leltanyakban (Üllői-út) a IV., V., VI. és VII. kerületbeli magyarországi munkások.

3. a volt [illegible] leltanyakban (Ferenc-körút 9.) a VIII., IX. és X. kerületbeli és a kispesti szervezett munkások;

4. az Albrecht gyalogsági laktanyában (Lehelutca) az ujpesti és rákospalotai szervezett munkások.

Jelentkezni lehet naponta délelőtt 9-től 12-ig és délután 2-tól 5-ig.

Budapest, 1919. március 25.

Pogány József
hadügyi népbiztos

A pénzügyi népbiztos rendelete a személyazonosság igazolásáról és a számlák lezárásáról

A pénzügyi népbiztos 1919:9. M. számu Végrehajtást Ut. rendelete

1. A forradalmi kormányzótanács XII. számu rendelete értelmében mindazok, akiknek folyószámlája vagy más betétje van, a pénzintézetnél 16 nap alatt személyazonosságát igazolni tartoznak. Ötcser korondási kiadás összegeket a jelentkezést betáriló ártatlan nap.

Ez a rendelkezés vonatkozik az illetőnek saját javára elhelyezett betétjére, valamint valamely más, akár bizalmi, akár külföldi névre, valamely betét vagy szám alatt, vagy bármely megjelölésnél, vagy jelentkező elhelyezett betétjére.

A személyazonosság igazolása szolgálata igazolványnak, okiratokkal, tanukkal, vagy bármely által kedvező módon történhetik.

2. Minden pénzintézet köteles a helyi birtokok útján, vagy egyéb alkalmas módon (falragaszok, közlemények) felhívni a személyazonosság igazolására jelentkezést. Az egyszemu közlemény, vagy városban levő pénzintézetek esetében közös felhívás elegendő. A felhívást a birtokok közzétenni kötelesek.

3. Minden pénzintézet köteles kötelezettsége gondosságot arról, hogy a megjelentekre megállapított határidő jegyzék 17 cm. hosszu és 21 cm. széles alakban (folioformát) nagyobb kiszámítva a felvételek belső számban rendelkezésre álljon.

4. Minden betétet bíró polgárjogban jogosult állampolgár is a saját nevében vagy a megjelölt helyen a fél által utasítandó, ha a fél ezt nem tud, a jegyzéket a pénzintézet előtt is.

A pénzügyi népbiztos minden számlát 1919. évi március 31-ig egyenlegét közölni a a jegyzéken az összegszerű feltüntetni. Ennek megtörténte után a jegyzék a pénzügyi nép-

és adósságok, közvetítési díj, kamatok kifizetése után 650 ezer maradt a két volt tulajdonosnak.[44]

„Mint egy szellemi háremet, eladtak bennünket. A Déli Hírlap részvényeit eladni lehetett, de a Déli Hírlapot — nem. A tulajdonosok szállíthatják az újság részvényeit, de a szerkesztőség nem szállítja az újságot. A Déli Hírlap most amikor forradalmak gördülnek végig a kontinensen, megcsinálta a maga külön forradalmát."[45]

A lap éléről lekerült a — távozásra felszólított — Lázár Miklós neve. Helyette Puszta Béla látta el a felelős szerkesztői teendőket, a főszerkesztő Dénes József lett. Róna ezidőtájt — emlékiratai szerint — szanatóriumban volt.[46]

Az újság állásfoglalása következetes, hangvétele mérsékelt maradt. „Legvadabb" cikkének „legvadabb" mondatai ezek voltak: Az Estnél és a Budapesti Hírlapnál „egy igen végzetes irányváltozásnál legfeljebb kinéznek az ablakon, hogy esik-e az eső s a konzervatív céllal megkezdett vezércikket forradalmi tendenciával írják tovább. Láttuk ezt a forradalom első napjaiban".[47] Ennél tovább még a nagy panamák, a Községi Élelmiszerüzem, a Burgonyaközpont, a Közélelmezési Hivatal és Windischgrätz herceg többmilliós sikkasztásának leírásakor sem ment.

Ugyanilyen mértéktartó formában üdvözölte március 22-i számában a Tanácsköztársaságot. „Lélekből üdvözöljük Magyarországnak ezt az új keresztelőjét, bárha tudjuk, hogy tűz és vér keresztelőben lesz megint részünk... Hiszünk ennek a célnak az igazságában és szentségében és hiszünk ellenfeleink bűneinek súlyos és lesújtó bűnhődésében."[48]

A Déli Hírlapnak átmenetileg ez volt az utolsó vezércikke, március 23-tól — a kormányzótanácsi határozatnak megfelelően — már a rendeleteket közölte első oldalán.[49] A címlapról Dénes József neve már korábban, Puszta Béláé március 26-án tűnt el. A lapfejre alcím került: Politikai napilap. Március 28-án Kárpáti Aurél tollából újra közölt vezércikket az újság. Az utolsó szám 1919. március 29-én jelent meg, a korábban megszokott szerkezettel és anyaggal, a burzsoázia félelmét taglaló vezércikkel.[50]

A Déli Hírlap 1919. március 29-én, harmadik évfolyamának 472. számával megszűnt. Honnét hát a könyvtári gyakorlatban használt címleírás: Déli Hírlap, utóbb A Vörös Katona?[51]

A magyarázat egyszerű. A Forradalmi Kormányzótanács ötödik ülésén, napirend előtt elhangzott javaslat alapján elhatározta, hogy a Déli Hírlap és A Nap A Vörös Katona *érdekében* megszűnik.[52] Az ugyanaznap tartott sajtódirektóriu-

44 A vásárlás menete a hivatkozott hírlapi cikkekből és Róna visszaemlékezéseiből állítható össze. L. 34. sz. jegyzet, valamint *Róna:* i. m. 699—785. o.

45 *Dénes József:* „A mi utunk" DH 1919. 412. sz., január 19. Bangha Béla, a jezsuita hitszónok, nacionalista és antiszemita politikus. A Sajtó és a Magyar Kultúra című lapok szerkesztője, a katolikus Központi Sajtóvállalat megalapítója, több újságvásárlási és pénzügyi botrány hőse, a sikertelen vásárlással kidobott 2 millió után sem nyugodott: megvette az Alkotmányt. DH 1919. 423. sz., február 1.

46 *Róna:* i. m. 698. o. nem említi, hol volt szanatóriumban. Elképzelhető, hogy ő is „elment a Schwartzerba" — akkori szólás-mondás alapján. L. a 27. sz. jegyzetet.

47 DH 1919. 412. sz., január 21.

48 Uo. 467. sz., március 22.

49 A Kormányzótanács 1. ülésén, március 22-én javasolta Kun Béla, hogy a megváltozott politikai helyzetre való tekintettel mindenkinek elsőrendű érdeke a rendeletek azonnali megismerése, ezért a alpok átmenetileg ne közöljenek vezércikket, hanem a kormányzótanácsi rendeleteket hozzák első oldalukon. PI Arch. A Kormányzótanács jegyzőkönyvei. 601. fond, 1.

50 DH 1919. 471. sz., március 28. *Kárpáti Aurél:* „Oroszország." Vezércikk.; DH 1919. 472. sz., március 29. „Ki fél?" Vezércikk.

51 A könyvtárakon kívül l. még A magyar munkásmozgalom történetének válogatott dokumentumai 6/2. k. Budapest, 1960. 628. és 648. o.

52 PI Arch. Korm. tan. jkvei. 5. ülés, március 28. Napirend előtt Szamuely Tibor javaslata. 601. fond, 1/4a.

mi értekezleten a következő hangzott el: „elfogadja a Sajtódirektórium azt az indítványt, hogy a Déli Hírlap *helyett* a teljes szervezet, szerkesztőség, nyomda, kiadóhivatal átvételével A Vörös Katona jelenjen meg.[53] Ezek alapján valahol, valamikor bekerült a szakirodalomba,[54] hogy a Déli Hírlap megszűnik, folytatása lesz A Vörös Katona. A forrás alapján legelőször ilyen értelmezésben megjelent adatot a továbbiakban ellenőrzés nélkül átvette a szakirodalom, annak ellenére, hogy két adat a lapok kézbevételekor azonnal nyilvánvaló: 1. a Déli Hírlap nem közöl évfolyamszámozást, csak lapszámot (ezt folytatólag adja) és dátumot; utolsó ismert száma 1919. március 29. a 472. szám — A Vörös Katona évfolyamszámozást, lapszámozást és dátumot ad, első ismert száma 1. évfolyam, 1919. 5. szám, március 30.; 2. amennyiben egy lap címét változtatja, azt a régi címén megjelenő utolsó és az új címén megjelenő első számában indokolni szokta. Ez itt elmaradt.

Miután az adatok nem egészítik ki egymást, a Déli Hírlap további vizsgálata sem hozhat megoldást, más úton kellett elindulnunk.

Az előbbiekből világosan kitűnik, hogy A Vörös Katona nem a Déli Hírlap utóda. Honnét hát ez a — látszólag — indokolatlan indítás az ötödik számmal? A kérdéshez valamivel közelebb visz a Kormányzótanács március 28-i ülése, amelyen Szamuely Tibor hadügyi népbiztos indítványozta, hogy „a Vörös Katona, amely csak négy oldalon jelenik meg" ne legyen kötelezve a rendeletek szó szerinti közlésére.[55] Ekkor a Déli Hírlap még naponta megjelenik és nincs szó megszüntetéséről. A Kormányzótanács az indítványt elfogadta. Kellett tehát lennie egy másik Vörös Katonának. A lap terjedelme Szamuely előterjesztése szerint mindössze négy oldal. Kézenfekvő a következtetés: ez a bizonyos újság a Szántó Béla szerkesztette Vörös Katona, amelynek első két számát eredetiben ismerjük, harmadik és negyedik számának megjelenését pedig feltételeztem.

Ugyanezen a kormányzótanácsi ülésen hangzott el, a jegyzőkönyv sorrendje szerint valamivel később, hogy a Kormányzótanács A Nap és a Déli Hírlap megszüntetését javasolja A Vörös Katona érdekében.[56] Ugyanezt bővebben tárgyalta a Sajtódirektórium ugyancsak március 28-i ülése. Itt már a teljes kiadói és szerkesztői apparátus, nyomda, betűkészlet átadásáról is szó van, de csak a Déli Hírlap esetében. A Nap már nem szerepelt mint megszüntetendő orgánum.[57]

Az átvétellel Kéri Pált bízta meg a Sajtódirektórium s egyben kinevezte a lap szerkesztőjévé. A Tanácsköztársaság leverése után sajtóügyekben megindult vizsgálat a következőket tárta fel a Déli Hírlap munkatársainak vallomása alapján. „Hét-nyolc nappal a diktatúra kitörése után hallottuk, hogy Szamuelli követelésére a Déli Hírlapot meg fogják szüntetni. Akkortájt egy este Göndör Ferenc közölte, hogy a Hadügyi Népbiztosság a lapot Vörös Katona című lappá fogja változtatni... Ez után egy nappal jött Kéry Pál, Madarász Emil szerkesztő és Krammer György 17 éves tanuló — kommunizálják a Déli Hírlapot, ezután a Vörös Katonát fogja nyomni. Kéry kirendelte Puszta mellé Róbert Oszkárt."[58] A további vizsgálatokból kitűnt, hogy a hadműveletek megindulá-

53 PI Arch. Sajtódir. jkvei. 1919. március 28. 601. fond, 3/2.
54 Az általam eddig idézett valamennyi feldolgozás így említi.
55 PI Arch. Korm. tan. jkvei. 5. ülés, március 28. Napirend előtt. 601. fond, 1/4a.
56 Uo.
57 L. az 53. jegyzetet. A Nap május 9-ig jelent meg.
58 Kéri Pál sajtóperében Puszta Béla és Serényi Gusztáv vallomása. PI Arch. Budapesti Ügyészség 1919-IV-5-168. 1919. november 11.

sakor Kéri a frontra ment haditudósítónak, ahonnét a Népszavát tudósította, majd Székesfehérvárra került, ahol a dunántúli lapok tudósításainak vezetésével bízták meg. A Vörös Katona szerkesztését Halmi József vette át.[59]

Mindezekből nyilvánvaló, hogy a március 30-án megjelent lap jogosan használta az 5. szám megjelölést. A Vörös Újság is ilyen értelemben üdvözölte laptársát. „Budapest és az ország népe ma délután új lapot kapott kezébe. Ez az új lap — A Vörös Katona —, amely már eddig is megjelent titokban, üldözötten — a vörös hadsereg lapja s mától kezdve új formában, erős vértezetben száll síkra naponta a proletárkatona vörös zászlajával."[60]

A Vörös Katona, sajnos, semmilyen vértezetben nem szállt síkra. Gyenge lap volt. Napokig csak kormányzótanácsi határozatokat közölt — címoldalán is —; a Kormányzótanács ülésén kapott kiváltsága érvényét vesztette, hiszen már nem kis formátumú hetilap, hanem hírlapméretű napilap lett. Belsejében azonban megmaradt annak, ami volt, bulvárlapnak, csak most már annak is szürkén és unalmasan, hiszen nagy szenzációk, színesen megírható botrányok, kártyacsaták és lóversenyek nem voltak. És a Déli Hírlaptól örökölt újságírók nagy része más hírhez nem értett.

Az újság körüli nehézségek már április elején megmutatkoztak, amikor a szocializálási bizottság a készlet felvételére megjelent. Kiderült, hogy a Déli Hírlapnak papírkészlete nem volt, pénztára üres, ráadásul fennálltak a lappal szembeni korábbi követelések. Úgy tűnt, a korábbi tulajdonosok — Róna, Lázár, a Magyar Bank — mégsem rendezték az adósságokat, a legújabb „gazda", Pallavicini pedig ekkor már Bécsben volt.[61] A Hadügyi Népbiztosság kénytelen volt ráterhelni A Vörös Katonára a Déli Hírlap adósságait. Az újság csendben vegetált, a kormányzótanácsi üléseken ingerülten szóltak a lap körül folyó ügyekről.[62] A Hadügyi Népbiztosság mindezek ellenére úgy döntött, hogy az újságot félhivatalosból hivatalossá lépteti elő.

Az egyelőre még félhivatalos lap a kormányzótanácsi rendeleteket kivonatosan közölte, a Hadügyi Népbiztosság rendeleteiből pedig csak azokat, amelyeknek közzétételéről kodifikálás után a népbiztosok külön rendelkeztek. A hivatalos közlemények továbbra is a Vörös Hadsereg Rendeleteiben és a Tanácsköztársaságban jelentek meg.[63] A lap félhivatalos jellegéből következett az is, hogy mindenfajta közérdekű információt, amely a Hadügyi Népbiztosságot, vagy a katonai alakulatokat érintette — kivéve az egyáltalán nem engedélyezett közleményeket — első kézből kapott.[64] A Vörös Katona hadügyi megbízottja, Madarász Emil, Böhmtől felhatalmazást kapott a főcsoportvezetőktől és politikai megbízottaktól származó hírek továbbítására avval a megkötéssel,

59 Uo. Kéri kiküldetése a tanúvallomások szerint Böhmtől és Pogánytól eredt. Véleményem szerint azonban Kérinek éppen április közepén történt eltávolításában az akkor zajlott sajtóvitának is szerepe volt. Vö.: *Kéri Pál:* „Mácai" Az Ember, 1919. 29. sz., április 15. 5—6. o.; *Révai József:* „Kommunista kultúra". VÚ 2. évf., 1919. 58. sz., április 16.; *Rozványi Vilmos:* „Kéri". Vörös Lobogó, 1. évf. 1919. 15. sz., április 17. 7—9. o.; *Göndör F.:* „Az Ember". Az Ember, 1919. 30. sz., május 29. 1—2. o.

60 VÚ 2. évf. 1919. 43. sz., március 30.

61 Kéri Pál sajtóperében Kerekes Dezső volt kiadóhivatali igazgató vallomása. PI Arch. Budapesti Ügyészség 1919-IV-5-168.

62 A Kormányzótanács 9. ülésén, április 8-án, Kun Béla hozzászólása a sajtóvitához: „Miért pont újságírókat kell nekünk favorizálni? A Vörös Katona címén 30—40 újságírót helyez el a sajtódirektórium, vidékre pedig nem tudunk újságírót küldeni. A Vörös Katona se oly fontos, mert nem jut el a frontra és nem katonalap". PI Arch. 601. fond. 1/10.

63 A Vörös Hadsereg Rendeletei korábban: Rendeleti Közlöny a Magyar Királyi Honvédség számára. Szabályrendeletek — Személyes ügyek — Kisközlöny. Tanácsköztársaság — hivatalos lap, korábban Budapesti Közlöny.

64 A lapok közölték a Hadügyi Népbiztosság rendelkezését, mely szerint „csapatszállításokról és csapateltolásokról szóló híreknek lapokban, levélben, táviratban vagy telefonon való közlése és továbbítása tilos". HL MTK Hünb Eln. a/III; 4242-1919. IV. 21. 1/120-831 lt.-i j.

hogy a napilapoknak szánt közlemények elsősorban a népbiztosság lapjának adandók le.[65]

Annak érdekében, hogy a lapot élőbbé tegyék, rendelettervezet készült, amely a sajtóbizalmiaknak az újság terjesztésén kívül megszabta, hogy alakulatuk életéről tudósításokat küldjenek a lapnak.[66] És hogy a friss hírek minél előbb eljussanak az olvasókhoz, április 15-től A Vörös Katona reggeli lappá alakult át.[67]

Megtörténtek az előkészületek A Vörös Katona hivatalos lappá minősítése érdekében is. Az előkészületek már olyan stádiumba jutottak, hogy szó kerülhetett A Vörös Hadsereg Rendeleteinek megszüntetéséről. Tervezet készült, hogy „f. évi április hó végével a Vörös Hadsereg Rendeletei megszűnik, mind a Szabályrendeletek, Személyes ügyek, mind a Kisközlöny. A Vörös Hadsereg Rendeletei szerepét napilapként átveszi a Vörös Katona. Rendeletek közzététele kodifikálás után mint eddig, azaz a 8202/eln. a. 1919. sz. rendeletben foglaltak szerint. Megküldeni terveztetett valamennyi k[ebel]b[eli] főcsoport, csoport és osztályvezetőnek, politikai megbízottaknak, szakszámvevőség vezetőjének, s[egéd]hiv[atali] főigazgatónak, a Vörös Hadsereg Rendeletei szerkesztőjének, a sajtóügyek referensének, a Vörös Katona napilap szerkesztőségének, a kormányzó tanács elnökségének sajtódirektóriuma és a Pallas irodalmi és ny[omdai] RT számára. Jelenjék meg a Vörös Hadsereg Rendeleteiben." E tervezet alapján elkészült Böhm utasítása, amely szerint az elnöki osztálytól a kebelbeli osztályoknak rendelet adandó ki, hogy a népbiztosság hivatalos lapja A Vörös Katona. Az utasítást mégsem hajtották végre. Többszöri tárgyalás után arra az álláspontra jutottak, hogy ha hivatalos lappá válik A Vörös Katona, elveszíti olvasótábora nagy részét, a papírhiány miatt nem tudnának kellő példányt kiadni. Feleslegessé válnának a rendeletek mellett a rendeletmagyarázatok, holott A Vörös Katona e rovatát igénylik az olvasók a leginkább. Ha rendelet és magyarázat is egy lapban volna, nehézkessé válna az újság, ha pedig külön nyomtatnák magát a lapot s külön a rendeleteket és ezeket elosztó szerint mellékelnék a parancsnokságokra, rengeteg felesleges küldözgetéssel járna és csak bonyolítaná az ügyvitelt. A végső következtetés: „inkább maradjon meg a mai állapot. A rendeleti közlöny legyen továbbra is hivatalos lap".[68]

Miközben a Hadügyi Népbiztosság lapátszervezéssel foglalkozott, a Sajtódirektórium is tárgyalt A Vörös Katonáról. Az ügyek nem álltak túl jól. Barna Sándor április 28-án bejelentette, hogy a lap szerkesztősége különóra címén 8000 koronát kért. Hosszas és éles vita után az ülésen úgy döntöttek, hogy még áprilisban kap a szerkesztőség 3000 koronát, a deficitre vonatkozóan pedig átiratot intéznek a Hadügyi Népbiztossághoz. Azt, hogy a lap províziót kapjon, a Sajtódirektórium elutasította.[69] A lap pénzügyileg nagyon rossz helyzetben volt. A Sajtódirektórium külön bizottságot küldött ki az ügy kivizsgálására, a jelentést május 3-án kapta meg. E szerint a Szellemi Termékek Országos Tanácsa A Vörös Katona számlájára eddig 270 ezer koronát folyósított. A bizottság a lap ügyvitelét — amelyet szabályozni azonban módjában nem állt — megvizsgálta. A jelentés alapján a Sajtódirektórium úgy döntött, hogy megkéri a Had-

65 HL MTK Hünb. 4/110-371-374 lt.-i j.
66 Uo. Eln. a/1/31-244 lt.-i j.
67 PI Arch. Belföldi lapszemle 601. fond, 3/3-10.
68 Az „inkább maradjon meg a mai állapot" Böhm ceruzával írt megjegyzése. Az iratborítón még: „Pro domo. Böhm népbiztos meghagyása folytán az eddigi állapot tartandó fenn és így intézkedést nem igényel. Irattárba teendő IV. 29." HL MTK Hünb. Eln. a/III. 8793-1919 1/147-1133-1146 lt.-i j.
69 PI Arch. Sajtódir. jkvei. 1919. április 28., 601. fond, 3/2. „A Vörös Katonának Róna províziót kér. Elutasítva". A név kétséges, Róna Lajosról vagy Rónai Zoltánról lehet szó. Róna Lajos emlékirata szerint április elejétől augusztus közepéig Bécsben volt (*Róna:* i. m. 705. o.). Ennek ellene mond, hogy mint a Déli Hírlap volt szerkesztője, július 31-én visszamenőlegesen fizetést kért.

Egy szám ára 20 fillér

VASÁRNAP, 1919 MÁRCIUS 30
BUDAPEST, I. ÉVFOLYAM, 8 SZÁM

A VÖRÖS KATONA

20 fillér | Szerkesztőség és kiadóhivatal VIII. Rökk Szilárd-utca 9. | A VÖRÖS HADSEREG LAPJA | Megjelenik minden nap déli 12 órakor ELŐFIZETÉSI ÁRA: Egy évre 60, félévre 30, negyedévre 15 K, egy hóra 6 K. | 20 fillér

Mért kell Vörös Hadsereg!

Irta: Pogány József hadügyi népbiztos

Első pillanatra ellentmondásnak látszik, hogy a szocializmusra, amely mindig kizárólt a hadseregy ellen, mindig antimilitarista volt, most szervezetünk minden erejével, mértékletünk egész lendületével hadsereget toborzunk. De az ellentmondás csak látszólagos. Aki szocialista szemmel nézi a dolgokat, annak tudnia kell, hogy minden intézmény szervezi működik, hogy azoknak *osztály tartja a maga szocialistáit* is. Antimilitaristák voltunk, amíg a hadsereg a hatalmasok osztályuralmának volt, *párolt hatalmasok* rabszolgáinak akkora a pillanatban, *amikor a hadsereg a proletariátus osztályuralmának lesz.*

A Kommunizmus Kiáltványában megírja a híres tételt, hogy a proletariátus nincs hazája. De ez a tétel csak a Internationale, társadalomban igaz. Minthogy a szocializmus, a kommunizmus rendszere vált uralkodóvá valamely országban, akkor a pillanatban ez az az ország már hazájává válik a proletariátusnak.

Ha Oroszországban és Magyarországon nem lenne a proletariátus,

A szocialista forradalomnak elvesztette a proletariátus a hatalmát és hódítanának az, mint a Kommunista Kiáltvány hirdeti: nincs szocializmus egy *egész* országban. Magyarország proletariátusa szocialista forradalmának kivívásához szükséges, hogy az az új világnak és az új humanizmus törvényeinek rendjét minden erejével *védjen és elsőrendű* kötelessége *a határ*, hogy *senki* ellenségei *ne* jöhessenek be. Nem ellenforradalom lehet, hanem a mai történelmi viszonyok felismerése, ha a szocialista szocialista most antimilitarizmus helyett a Vörös Hadsereg pozitív szervezési példáját.

Az októberi forradalom Magyarországon polgári forradalom volt. E forradalmi előtte a munkásság, hogy előkészítsen arra forradalmi lehet, hogy *szétzúzhassa* a régi vár nagy erőszakszervezetét: a tőkéskirályi és a hadseregét. A katonatanácsok megalakítása a *katonaforradalmat.*

A katonaság a maga forradalmi szervezői előtte látta, hogy *hiszen* a hadsereg vezetőit a régi tőkéskirályi *rétegeknek* a részéből és hogy *kizárólag* a szervezkedést az *előtte lévő* megakadályozni. Tavaly nyáron a második, utolsó hónapban a régi militarizmus *drillje* és vak fegyelme ellen. Megvesztegetés a Tanácsra, a tőkére, az *ekrazit* alapított *megtévedés* kiszűrő, választott rákfenétől kezdve adta a fegyelmi jelét. A célnak keresztül tűzte *nés és desorgán betegére szocialista eldöntésből*, tudományos tanfolyamokat állított, a tőkés hatalmasoktól helyére bevette a munkásfelelőst, a pokrócnak durvaságai helyére *tejet a szerzet*, a szénhidrát, a *zsolt*. Jóléti bizottságokat, könyvtárakat, előadásokat állított fel a kaszárnyákban. Mindent megtörtént, hogy a katonaság katonaságának és szocialista otthonnak lássa: szocialista minden változtatás a 24-es katonaval kötnek érkezett.

A márciusi összállás forradalmának adott új történelmi helyzet teremtett. Előtt már a hadsereg *teljesen a proletariátus* hatalmának került. Most már nemcsak, hogy annak utókára nincsen az osztály munkájára, hanem *egyenesen a proletariátus ellen* vétkeik, aki a legkisebb *szerbet* tét a hadsereg szervezete nagy fegyelmén. A fegyelmetlenség *erőg volt* minden dig, amig a burzsoázia kezébe kí kellett szavazni a fegyvert,

a fegyelmetlenség forrásának vélik és elnézésre adását megtorlásával,

abban a pillanatban, amikor a fegyver a proletariátus kezében van. A mostvállalott történelmi helyzet mindenkit szervezkedésre a hadsereg szervezésében. A régi rendben a magánérdekeltek *vádja*, *most a közérdekeltet* védi, a régi rendben a klasszuralmat *szolgálta*, most a szocialista *felszabadításért*. A Vörös Hadsereg legfontosabb történelmi feladata: a proletárdiktatúra szervezése, hatalmának tartása és harcban kiharcolt kivívása.

A Vörös Hadsereg történelmi feladata, hogy fegyvere erejével *legyűrje minden ellenforradalmat*, amely vissza próbálna állítani a burzsoázia és a nagybirtokosok társadalmi rendjét. A Vörös Hadsereg történelmi feladata, hogy *tevékenysége* szociális, politikai, hatalomban tartása és harcban kiharcolt kivívásában.

A Vörös Hadsereg történelmi feladata, hogy *az országot* a magyarországi tőkéscsoportok szervezete érvényét a proletárdiktatúrának, hogyan *minden szolgálat az igazán imperialistákkal szemben is*, akik fegyverrel törnek a magyarországi szocialistaállamok ellen. Nem ismerhetnek *határokat* semmiféle *tőkések és semmiféle tekintet*. Nem ismerhetnek *Tőkések és rendi bajtársak* között. Nem szabad gondolkozniok azzal, hogy *ellenséget* Kassa-Miskolcon vagy Debrecenben, Szolnokon vagy Szegeden, Mezőkövesden vagy Szombathelyen, Mezőtúron vagy Kecskeméten, Nagyváradon vagy Temesvárott, Szabadkán vagy Pécsett, Miskolcon vagy Kassán, Munkácson vagy Ungvárott, Marosvásárhelyen vagy Kolozsvárott, Nagyszebenben vagy Brassóban, Fiumében vagy Zágrábban, Eszéken vagy Újvidéken, Szarajevóban vagy Mostárban, Bécsben vagy Prágában, Lembergben vagy Krakkóban, Triesztben vagy Laibachban, Innsbruckban vagy Grazban, Klagenfurtban vagy Salzburgban, Linzben vagy Bécsben, Prágában vagy Brünnben, Reichenbergben vagy Aussigban, Olmützben vagy Pilsenben, Budweisben vagy Iglauban, Znaimban vagy Trautenauban, Leobenben vagy Steyrben, Innsbruckban vagy Bregenzben, Salzburgban vagy Villachban, Klagenfurtban vagy Leobenben, Judenburgban vagy Bruckban, Wiener-Neustadtban vagy Wiener-Neustadtban, Wiener-Neustadtban vagy Wiener-Neustadtban, Wiener-Neustadtban vagy Wiener-Neustadt

ügyi Népbiztosságot, „azonnal nyilatkozzék aziránt, hogy vajon vállalja-e a Vörös Katonánál folyó pénzügyi garázdálkodásért a teljes felelősséget?"[70] A Hadügyi Népbiztosság vállalta a teljes felelősséget annak ellenére, hogy a Déli Hírlap ki nem fizetett adósságaiért nem kellett volna, mint ahogy nem kellett volna a felduzzasztott szerkesztőségi létszámot sem elfogadnia és az újságírókat fizetnie.[71] A Hadügyi Népbiztosságról május 6-án elment a válasz. „Felhívom a Szellemi Termékek Országos Tanácsát, hogy a Vörös Katona, a Vörös Hadsereg lapja előállításával, terjesztésével, szerkesztésével és adminisztrálásával járó mindennemű kiadást a hadügyi népbiztosság terhére utalványozzon."[72]

Mindez már nem segíthetett a lapon. Május 7-én délután megjelent A Vörös Katona szerkesztőségében a Szellemi Termékek Országos Tanácsa megbízásából valaki, Sebestyén Arnoldnak, a SZTOT adminisztratív vezetőjének rendeletével, amely úgy szólt, hogy A Vörös Katona „további intézkedésig" nem jelenhet meg. A rendelkezést a szerkesztőségben felolvasták, a munkatársak tudomásul vették. A lap május 8-án már nem jelent meg. A Hadügyi Népbiztosság ügyeletesét erről részben a szerkesztőség, részben a kormányzótanácsi sajtóosztály tájékoztatta. Az aznapi ügyeletes továbbította az üzenetet az Elnöki a. osztályra és a Hadügyi Népbiztosság sajtóosztályára. A papírdarabra hevenyészve felírt közleményhez az illetékesek tájékoztatásul még az alábbiakat írták: „Szellemi Termékek Országos Tanácsa telephonon közli, hogy Szabados népbiztos a Kormányzótanács elnökségi ülésén azt a rendelkezést kapta, hogy a Vörös Katona beszüntetendő. Ennek megfelelően történt a fenti intézkedés, kormányzótanácsi határozattal. Látta: dr. Horváth, Haas, Orlay V. 8."[73]

A Kormányzótanács Gazdasági Bizottságának ülésén május 8-án a nyomdák és papirosáruk szocializálásáról folyó megbeszélésén megállapították, hogy mivel a lapok nem kapnak papírvisszatérítést (a „normál", azaz 1917—18-as és a jelenlegi ár különbözetét), hallatlan deficittel dolgoznak. E miatt meg kellett szüntetniük A Napot és A Vörös Katonát.[74]

A Vörös Katona anyagi ügyeire, deficitjére vonatkozóan részletes adatokat a Kéri Pál sajtóvétségével kapcsolatosan lefolytatott tárgyalásra készült nyomozati anyagból, jegyzőkönyvekből tudhatunk meg. „Sürgős választ kérek XI. 2." olvashatatlan aláírással főügyészi megkeresés ment a nyomozást vezető Hajas Sándor detektívfelügyelőhöz: „Részletesen megállapítandó, hogyan alakult át a D[éli] H[írlap] Vörös Katonává. Mi történt a D. H. pénztári készletével, berendezési tárgyaival, papírkészletével? Ki vette át, ki rendelkezett vele a kommün alatt? Hova lett végül is?"[75]

Hajas Sándor szorgalmasan gyűjtötte az adatokat. A kikérdezett Puszta Béla, Kerekes Dezső, Serényi Gusztáv, a Déli Hírlapnál egykor alkalmazottak, egymástól függetlenül és tárgyilagosan számoltak be a lezajlott eseményekről. Pusz-

70 Uo.

71 L. a 62. sz. jegyzetet.

72 A Vörös Katona című lap költségeinek utalványozása a hadügyi tárca terhére. HL MTK Hünb. Eln. a/III. 173-1919. Utóirat száma 13.991/Eln. a. 1/111-639 lt.-i j. A szakszámvevőség anyagában nincs nyoma. HL MTK Hünb. 45. doboz.

73 HL MTK Hünb. 1919. május 8. ad 8793 Eln. a. 1/147-1133-1146 lt.-i j. A megszüntetésről szóló ceruzás feljegyzéseket a hivatalos lappá tétellel kapcsolatos ügydarabhoz csatolták.

Az üggyel kapcsolatban még egy aktacsomó volt, ennek ma már csak az iratborítója van meg, rajta „A Vörös Katona kormányzótanácsi határozattal megszűnt" feljegyzés, 1919. május 10-i dátummal. Az iratborítón feltüntetett ügyiratszám Eln. a/III. 4242.1/120-839 lt.-i j.

74 PI Arch. A Gazdasági Bizottság ülése 1919. május 8., 601. fond, 1/42.

75 A többi kérdés: „Kié volt a kommün kitörésekor a DH? Kik jelentek meg ott azzal, h. Vörös Katonává alakítsák? Mit szólt ehhez a tulajdonos? Önként alakította át, vagy fenyegetés hatása alatt? Mi szerepe volt Kéry Pálnak az [olvashatatlan]-ban? A [olvashatatlan] rablás." PI Arch. Budpesti Ügyészség 1919-IV-5-168.

ta Béla vallomásából: A kiadóhivatal és szerkesztőség részvénytársaság volt, fizetési ügyeit Pallavicini intézte, aki a kommunizálás idején Bécsben volt.

Kerekes Dezső volt kiadóhivatali főnök megerősítette Puszta Bélát, hozzátéve, hogy az átalakítás kényszerét és fenyegetését nem tudja. Anyagi ügyekről szólva kijelentette, hogy a Déli Hírlap készpénze a szocializáláskor mindössze 1000 korona, papírkészlete pedig egyáltalán nem volt. A lap készlettel sohasem rendelkezett, csak papírjogosultsága volt. A rotációs papírt jogosultsága alapján naponként kapta az Újságüzem nyomdától és hetenként fizette.

Puszta Béla november 5-én szóban tett vallomását november 20-án levélben kiegészítette avval, hogy a lap már 1918-ban a csőd szélén állt, tulajdonosai — Lázár Miklós és Róna Lajos — elkönnyelműsködték az ügyeket. A Pallavicini—Bangha-féle vásárlás után sem lett jobb az anyagi helyzet. A proletárdiktatúra kikiáltása után a Hadügyi Népbiztosság fizette ki a korábbi követeléseket is, mintegy 200 ezer koronát fizetve rá a lapra. A szocializálás következtében a Déli Hírlap Részvénytársaságnak kézzel fogható anyagi kára nem származott, mert nem volt folyószámlája, a bútorokon kívül ingóságai sem voltak.

Serényi Gusztáv is hasonlóan nyilatkozott. A lap megszűnésekor a bútorokat és a készpénzt bizottság vette át és a Szellemi Termékek Országos Tanácsa Lónyai utcai helyiségébe szállíttatta.[76]

Az ugyanekkor kihallgatott Kéri Pál a lap anyagi ügyeiről nem tudott semmit. Mindössze annyit közölt vallomásában, hogy A Vörös Katonánál 3000 korona volt a havi fizetése, ezt április közepétől, amikor Székesfehérvárra ment a dunántúli lapok tudósításainak ellenőrzésére és irányítására, továbbra is kapta, és hogy A Vörös Katonának megszűntéig szerkesztője volt.[77]

A Déli Hírlap zilált anyagi háttere ilyen módon tönkretette A Vörös Katonát. Annak ellenére, hogy rendkívül kevés korabeli anyagunk maradt fenn, a kérdést tehát lezártnak tekinthetnénk azzal, hogy A Vörös Katona csődbe ment. Nemcsak azért, mert hatalmas adósságokat kellett átvállalnia, hanem azért is, mert a Déli Hírlap volt munkatársi gárdája nem tekintette szívügyének a lapot. Nem elkötelezett újságírók voltak, csak újságírók. Talán legjobb bizonyíték erre, hogy A Vörös Katona utolsó ismert számának vezércikkét az a Fráter Aladár írta, aki a polgári demokratikus forradalom idején Bangha páter lapvásárlásainál közvetített.[78]

Annak, hogy A Vörös Katona ügye mégsem lezárt, Kerekes Andrásnak a Néphadseregben megjelent „A Vörös Katona főszerkesztőjénél" című cikke az oka.[79] Részlet Kerekes András cikkéből: „Dr. Gyetvai János, a Vörös Katona főszerkesztője, immár négy és fél évtizede dolgozik a munkásmozgalomban... Látogatásunk ezúttal csak a Vörös Katona, a proletárállam hadserege, a Vörös Hadsereg lapja főszerkesztőjének szól... S ma, mikor a Magyar Sajtó Napját ünnepeljük, köszöntjük egyúttal a Vörös Újság testvérlapját, a Vörös Katonát is." Azt, hogy tulajdonképpen melyik lapról — a január és március között megjelent Vörös Katonáról, vagy a március — májusban élt A Vörös Katonáról —

76 Uo.

77 Uo. és lásd még: A gyilkosság és szökés bűntettével vádolt Hüttner Sándor főhadnagy és társai elleni bűnügy főtárgyalása... 1920. augusztus—szeptember havában. Budapest, 1920. Kézirat. Kéri vallomása: 219—242. o.

A Tisza-gyilkosságban Kérit felbujtással vádolták. Kihallgatása 1920. augusztus 10-én volt. Vallomásának A Vörös Katonára vonatkozó része a 239. oldalon. Kéri Pált 1920-ban sajtóvétségért 10 évre, a Tisza-gyilkosság kapcsán halálra ítélték. A túszcsere következtében 1922-ben a Szovjetunióba került. Európa különböző országaiban volt újságíró, 1939-ben a fasizmus elől menekült, New Yorkban halt meg 1961-ben.

78 *Fráter Aladár:* „Rablómese — fegyverszünetről". VK 1. évf. 1919. 37. sz., május 7.; l. még 39. sz. jegyzetet.

79 Néphadsereg, 19. évf. 1963. 49. sz., december 7., 5. o.

van-e szó, a cikk folytatásából tudjuk meg: „Öten dolgoztak a lapnál — mondja Gyetvai elvtárs —, a helyettesem Kaczér Illés volt. Magam állandóan a főhadiszálláson tartózkodtam, Gödöllőn, innen jártam be a szerkesztőségi értekezletekre. Sínautón."

Felmerül az a kérdés, mikor lett Gyetvai János a lap főszerkesztője. Levéltári adatokat erre vonatkozóan nem találtam. Feltételezhető, hogy Kéri Pál Székesfehérvárra távoztával, április közepén vette át a szerkesztőséget. Kéri vallomásaiban talán azért nem tért ki erre, mert nem akart feleslegesen újabb neveket a rendőrség tudomására hozni. A Hadügyi Népbiztosság megmaradt iratai között a Közigazgatási főcsoport ügyköri beosztása is megtalálható. Ebből tudjuk, hogy az Elnöki a. Elnöki b., fordító, statisztikai, munkásügyi panaszbizottsági és panaszkérelmi, valamint eligazító osztályokon kívül ide tartozott a sajtóügyek osztálya is. Ennek ügyköre: sajtóközlemények közzététele és A Vörös Katona hivatalos lap szerkesztése. Itt, sajnos, mindössze két irat található. Az egyik 1918-ból, a másik 1919. február 28-ról, számunkra mindkettő érdektelen. „A Vörös Katona hivatalos lap szerkesztése" feliratú dossziéban pedig mindössze korabeli sajtótájékoztató található, azaz újságcikk-kivágatok a Times-ból, a l'Humanitéből.[80]

Támpont ezek után a korabeli sajtóanyag és Gyetvai János visszaemlékezése lehet:[81] „Fegyverbe! Fegyverbe! — kiáltották a város fölött oszlopokról, házfalakról, kapukról, fákról... Toborzó gyűlések szerte a városban. Kun, Szamuely, Korvin és Sallai, Landler és Hamburger fordultak a néphez: keljen föl és verje ki a támadó betolakodókat... Én a Vörös Katona szerkesztője lettem. Közben szakadatlanul jártam a frontokat is és küldtem a híreket a legnagyobb harcról... Megindultak a románok Szolnok és Budapest ellen... Szolnoknál a Tisza-hídfő egyik szakaszáról jöttem éppen, ahonnan az első tűzkeresztségben megszületett vöröshadsereg zászlóaljai árasztották el pergőtűzzel a túlsó parton gyülekező román hadakat... Megkezdődött a vöröshadsereg első csatája."[82]

Sajnos Gyetvai János közelebbi időpontot nem ír, így csak a történelmi események sorrendje alapján rekonstruálhatunk: április 16-án indították meg a románok támadásukat, május elején foglalták el Szolnokot. Április 15-től 18-ig tartott Kéri Pál sajtóvitája, amelynek következménye lehetett, hogy Székesfehérvárra került, bár hivatalosan senki sem mentette fel A Vörös Katonánál viselt tisztsége alól.[83] Ekkor nevezhették ki Gyetvai Jánost a laphoz, valószínűleg szóban. Az ügy adminisztratív részével senkinek sem volt ideje foglalkozni. Gyetvai kiment a frontra, könyve szerint a Tisza-szakaszra már akkor érkezett, amikor azt a Vörös Hadsereg visszafoglalta.

Böhm hadseregfőparancsnok május 5-i táviratát Szolnok visszafoglalásáról a Vörös Újság május 6-án közölte. A hírt valamennyi lap egyformán hozta, éppúgy, mint május 7-én a Magyar Távirati Iroda május 6-i jelentését: „Tiszavonal: a helyzet változatlan." A Vörös Újság, kiküldött tudósítója révén, május 9-én tájékoztatta olvasóit a részletekről. A tudósító május 6-án küldte el jelen-

80 HL Hüm. és Hünb. Sajtóosztály 1918—1919. 218. lt.-i j.
HL MTK Hünb. Közigazgatási főcsoport — sajtóügyek 1919. április 4. előtt 4/305-792 lt.-i j. 1919. április 4-e után a sajtóügyek Böhmhöz sorolva HL MTK Hünb. 4/307-804 lt.-i j.;
Horváth Tibor sajtóügyi referens és Pákay Lajos, Rényi Árpád beosztása. HL MTK Hünb. Eln. a/1.8822-1919. április 28. 1/47-349 lt.-i j.;
Kebelbeli sajtóosztály szervezése (tervezet) 1919. május 29. HL MTK Hünb. Eln. a/III. 4441-1919. 1/121-859 lt.-i j.; valamint Eln. a/10.504-1919. 2/100-499 lt.-i j.; a Hadügyi Népbiztosság átszervezése folytán a sajtó és fordítóosztályok beolvadtak az elnöki osztályba. HL MTK Hünb. 2/110-524-526 lt.-i j.; A Vörös Katona hivatalos lap szerkesztése HL MTK Hünb 45/70-88 lt.-i j.

81 *Gyetvai János:* Fegyverek és emberek. Budapest, 1959.

82 Uo. 32—33. o.

83 L. az 59. sz. jegyzetet.

tését. A Vörös Katona sem juthatott hamarabb hírekhez, mint a Vörös Újság. Ha Gyetvai már május 6-án visszaindult a riporttal, vagy működő telefonvonalat kapott, tudósítása mindenképpen a 6-i lapzárta után érkezhetett, mert nem került be a 7-i lapba. A Vörös Katona május 8-án pedig már nem jelent meg.

Térjünk vissza egy pillanatra Kérihez. Az ügyészségen tett vallomásában van egy figyelemreméltó rész: „Május elején a Vörös Katona megszűnt, mert Proletár Hadsereggé változott át."[84] Ezek szerint Gyetvai János kiment a frontra mint A Vörös Hadsereg főszerkesztője, de mire hazaérkezett, megszűnt a lap. Volt viszont a lapnak jogutódja, a gyakorlatban tehát Gyetvai János ennek szerkesztését vette át. E lap — a Proletár Hadsereg — május 10-i számában már egész oldalas riportot közölt Gyetvai János tollából a munkászászlóaljak május 8-i szemléjéről.

Az, hogy a Gyetvai Jánosról megjelent cikkek, nekrológok[85] mind A Vörös Katona (többnyire meglehetősen pontatlanul a Vörös Katona) szerkesztőjeként tüntetik fel és nem említik meg a Proletár Hadsereget is, avval magyarázható, hogy mivel mindkettő a Vörös Hadsereg lapja volt, nem tulajdonítottak jelentőséget a két lap közötti különbségeknek. Holott a két lap között tartalmi és stiláris, szerkesztésbeli különbségek vannak; valamennyi a Proletár Hadsereg javára szól.

Az ugyanazon szerkesztőségi helyiségekből kinőtt, egymást követő három lap — a Déli Hírlap, A Vörös Katona és a Proletár Hadsereg — közül az első kettő állott egymással közeli rokonságban. Nemcsak azért, mert A Vörös Katona valóban átvette a Déli Hírlap külalakját, hanem tartalmi vonatkozásokban is. Külalakjuk megtévesztésig hasonló. A fejléc kliséjén a március 29-ről 30-ra virradó éjszakán kicserélték a „Déli Hírlap" főcímét „A Vörös Katona", a „Politikai napilap" alcímet „A Vörös Hadsereg lapja" feliratra. Betűtípus, tördelés, a fonottdíszes vonal és a babérleveles lénia változatlan maradt. A fejléc felett a bal felső sarokban mindkét lapnál: Egyes szám ára 20 fillér. (Ez a felirat A Vörös Katona későbbi számaiban eltűnt, helyét a Világ proletárjai egyesüljetek! jelmondat foglalta el.) Ugyancsak a felső sorban, jobboldalt, két sorba tördelve: a megjelenés a naptári nap nevével, évszámmal, hónappal és nappal jelölve, alatta Budapest, évfolyam, (a Déli Hírlap esetében csak) szám. A leveles díszítésű lénia fölött a főcím, alatta két sorba tördelve, az egyes adatok csavart vonallal elválasztva: 20 fillér. Szerkesztőség és kiadóhivatal VIII. Rökk Szilárd u. 9. A keretezett rész közepén a megfelelő alcím, majd: Megjelenik minden nap déli 12 órakor. Előfizetési ára egy évre 60, félévre 30, negyedévre 15, egy hóra 5 K. Jobb szélen ismét: 20 fillér. Mindkét lap négyhasábos, ívrét, egy, ritkábban két betétlappal 6, illetve 8 oldalas. Mindkét lap 4. vagy 6. oldalán ugyanaz a hirdetés: „Őszinte, becsületes, komoly, értékes, elfogulatlan Az Ember, Göndör Ferenc hetilapja."

A Vörös Katona március 30-án, a Tanácsköztársaság kikiáltása után megjelent első — folyamatos számozása alapján 5. — száma lendületes vezércikkel jelent meg. Pogány írásának címe: Miért kell Vörös Hadsereg? „Első pillanatra ellentmondásosnak látszik, hogy a szocializmus, amely mindig küzdött a hadsereg ellen, mindig antimilitarista volt, most szervezeteinek minden erejével, agitációjának egész lendületével hadsereget toboroz. De az ellentmondás csak látszólagos..." A rövid bevezető után két hasábon fejti ki Pogány a hadsereg

84 PI Arch. Budapesti Ügyészség iratai 1919-IV-5-168.
85 Népszabadság, 1964. április 8., 7. o.; uo. 1967. május 16., 5. o.; Élet és Irodalom, 1967. május 20., 3. o.; Magyar Sajtó, 1967. 6. sz., 166. o.

felállítása melletti érveit. A cikk befejezése — ismétlődő fordulataival — a tartalom és stílus egységét bemutató vezércikk szép példája. „A Vörös Hadsereg történelmi feladata, hogy leszámoljon azokkal, akik nem akarnak beilleszkedni a szociális világrendbe... A Vörös Hadsereg történelmi feladata, hogy ne csupán a magyarországi tőkésekkel szemben szerezzen érvényt a proletárdiktatúrának...

A Vörös Hadsereg történelmi feladata, hogy igazi tartalmat adjon a szocializálás nagy munkájának...

A legnagyszerűbb történelmi helyzetben a legnagyszerűbb történelmi feladatok megvalósítása vár a Vörös Hadseregre. Nem szocialista, és nem kommunista az a munkás, aki ma nem siet lelkesen és elszántan a Vörös Hadsereg toborzóirodáiba."

Ugyancsak az első oldalon olvashatjuk Szamuely Tibor lángoló cikkét: Győzünk vagy elpusztulunk!

A címoldalon kapott helyet a Hadügyi Népbiztosság közleménye: Be a Vörös Hadseregbe! Ez a közlemény, amely állandó rovatként jelentkezett — de nem csak a Vörös Katonában, pl. a Vörös Újságnak is volt ugyanilyen cím alatt állandó rovata — tulajdonképpen a toborzóirodák címjegyzéke volt. Időnként hírt adott arról, hogy mely gyárakból, üzemekből hányan jelentkeztek már, vagy felhívást közölt, hogy a volt tüzérek, híradósok, egészségügyiek stb. hol jelentkezhetnek.

A hadsereg felállításának fontosságát taglalja a lap 5. oldalán Kun Béla is Van már hazája a proletárnak című cikkében. „A militarizmus meghalt, de új hadseregre, forradalmi hadseregre van szükség, hogy a militarizmus soha fel ne támadhasson a proletárság ellen". Hasonló érvekkel írta a 6. oldalon A proletárdiktatúra őrzője című cikkét Szántó Béla is.

E néhány írás fémjelezte az újonnan megindított katonai lapot. Többi cikke, közleménye nem különböztette meg az előző nap megjelent Déli Hírlaptól. Az állandó hirdetéseken — „Minden este »Holnap reggel« a Madách Színházban" — „Revű Színház" — „Télikert Hol voltál Flórián?" — „Novák András ipari tervező és rajztanfolyama" — „A maharadzsa gyöngye a Royal Apollóban" —, az apróhirdetéseken — „Intelligens családnak egy nagyobb gyermekkel bejáró nő kellene" — és a Havas hírügynökség külföldi hírein kívül belső vezércikke teszi hasonlóvá a Déli Hírlaphoz. Az aláírás nélküli A mi vártánk című cikk érzelmes hangvételében az előző napi — Puszta Béla tollából származó — vezércikk folytatásaként a „bármely témából szép cikk" újságírói irányzat ékes példája éppúgy, mint a 6. oldalon található „Vörös székelyek, hazájukból kivert proletárok" kezdetű és Garbai Sándor szatmári látogatását kírül adó Székely proletárok című tudósítás.

A hadügyi népbiztosok, a kormányzótanács tagjai nem írtak A Vörös Katonába, a pártvezetőség a Népszavával és Vörös Újsággal foglalkozott. A Vörös Katona járta a maga — a Déli Hírlap kitaposta — útját. Katonai jellegét jelmondatai támasztották alá — ezt az ötletét átveszi később a Proletár Hadsereg. A jelmondatokat vagy teljes oldalszélességben nyomtatták, többnyire azonban egy-egy hasábnyi volt: „Aki belép a Vörös Hadseregbe, attól vasfegyelmet vár a proletárok tanácsköztársasága!" „Az a vörös katona, aki nem tart fegyelmet, proletártestvérei árulója!" „Vörös katonák! Mindenütt követeljétek a Vörös Hadsereg lapját A Vörös Katonát!" „A Vörös Hadseregbe jelentkezzék életkorra való tekintet nélkül minden proletárkatona!"

Az újságnak a továbbiakban volt is vezércikke meg nem is; vagy nagyléleg-

zetű, általános tanulságokat hordozó és intelmeket tartalmazó riportok foglalták el az első oldal 2—3 hasábját — mint a 6. szám Az Internacionálé fegyverben. Az első nemzetközi ezred bemutatkozása című három hasábos írása —, vagy aláírás nélküli vezércikk — mint pl. a 21. számban a Már kél a nap című, érzelmes húrokon játszó írás: „Hírek érkeznek arról, hogy a velünk szembenálló hadseregekben bomlik a rend. A katonák már unják nagy börtönüket... mind több katona szökik át hozzánk azzal, hogy itt harcoljon a mi piros lobogónk alatt. Már kél a nap, már látszik arany pereme a keleti ég vörös felhői között".

A lapot tartalmában semmi sem különböztette meg a többi budapesti, polgári laptól. Ugyanazokat a híreket közölte, ugyanúgy üdvözölte a Bajor Tanácsköztársaságot április 8-án mint laptársai, a Forradalmi Kormányzótanács rendeleteit ugyanúgy közölte mint a Vörös Hadsereg szervezésének egyes kérdéseit, a Hadügyi Népbiztosság közleményeit, felhívásait, majd a későbbiekben a harcok állását, az ellenforradalmi kísérleteket, a kulturális híreket és sporteseményeket.

Egyetlen — katonáknak szóló — sorozata volt, amely a régi szolgálati szabályzatot ismertette, összevetve az újjal. Ez a Vörös reglama c. aláírás nélküli cikksorozat feltétlenül katonaviselt ember tollából származik. Jó, gördülékeny stílusa mellett mind a régi, mind a készülő új szolgálati és gyakorlati szabályzat, mind a legénységi állomány alapos ismeretéről tanúskodik.

E katonai sorozata mellett A Vörös Katona kísérletet tett már 6. számában arra, hogy alkalmi riportereket toborozzon a hadsereg kötelékéből A Vörös Katona a vörös katonákhoz című cikkében. „Százezer fecske, százezer Vörös Katona röpült szét szombaton délben Budapesten és az országban. Százezer vörös fecske, a proletárság tavaszának százezer fecskéje beröpült a kaszárnyákba... mindenhová elvitte a hírt, hogy vége a télnek, itt a vörös tavasz, s hogy ez a vörös tavasz sohasem múlik el." A költői bevezetés után a szerkesztőség híreket kért az alakulatoktól. A lapban a továbbiakban nem lelhető nyoma, írtak-e a csapatoktól. Ilyen jellegű híreket, katonák beszámoló levelére válaszokat majd csak a Proletár Hadseregben találunk.

A Forradalmi Kormányzótanács április 3-án lezajlott ülésén határoztak a népbiztosok a közoktatásügy és a propaganda megszervezéséről. E szerint Szamuely Tibor vállalta a hadügyi propagandaosztály vezetését oly módon, hogy az ügyosztály kiválik a Hadügyi Népbiztosság kebeléből, egyesül a közoktatásügyi propagandával és Szamuely — Kunfi, Lukács és Szabados mellett — közoktatásügyi népbiztosként intézi a hadseregpropagandát.[86]

Szamuely haladéktalanul munkához látott, már április 3-án feladatott táviratot Matolcsi Lajosnak a szatmári Munkástanácshoz címezve: „Mától kezdve négyezer Vörös Katonát küldünk, gondoskodj székely ezred elvtársai között való szétosztásról. Sürgönyválaszt, lap megérkezik-e, értesítést, székely ezred részére hová küldendő még lap, kinek és mennyi Vörös Katona.[87] Másnap távirat ment a szerkesztőségtől „Szamuelly pol[itikai] megb[ízott] rendeletére 1919. április 4-től 10. dandárcsoport Miskolc [részére] 600 pld. Vörös Katonát küld a szerkesztőség". Jászberénybe 250 pld., Dévaványára 100 pld. ment még aznap. A zalaegerszegi munkástanács megbízottját, Matykó Gyulát pedig sürgönyileg vonták felelősségre: „semmi értesítés, Vörös Katona megérkezett-e és osztják-e". Hasonló értelmű táviratot küldtek Szolnokra is.[88] Mindennek azonban nem lett

86 PI Arch. Korm. tan. jkvei. 8. ülés, április 3., 6. napirendi pont és határozat. 601. fond, 1/7.
87 PI Arch. 606. fond, 6/4. 62. o.
88 Uo. 64—68. o.

meg a várt eredménye, a Forradalmi Kormányzótanács április 8-i üléséről származik Kun Béla ingerült kifakadása „A Vörös Katona se olyan fontos, mert nem jut el a frontra és nem katonalap".[89]

A hadseregpropagandával a Hadügyi Népbiztosság is foglalkozott. A fennmaradt vonatkozó anyagokban általánosságban propagandairatról és forradalmi röpiratról írnak. Április 11-én küldte el a vidéki parancsnokságoknak a politikai osztályról a hadügyi népbiztos megbízottja a körtáviratot: „Politikai megbízottak azonnal jelentsék, van-e megfelelő mennyiségű propaganda irat és forradalmi röpirat birtokukban"...[90] A visszaérkezett válaszok közül egyet ismerünk: „Kérünk az 5. vörösh. o részére 8000 főt számítva alkalmas felvilágosító röpiratokat és újságokat küldeni. Lehetőleg főleg kommunista iratokat. Ez sürgős és fontos volna. Kemény, h. o. pol. megb." A Hadügyi Népbiztosság válasza Nyíregyházára: „Propaganda iratokért futár azonnal Bpestre útbaindítandó. Hünb politikai osztály, Gellért 1919. IV. 14."[91]

Tetszetős lenne feltételezni, hogy a leküldött propaganda — a hangsúlyozottan kért kommunista — könyvek, röpiratok között ott voltak A Vörös Katona példányai is, erre sajnos semmi adatunk nincsen.

Mindenesetre intézkedések történnek, többek között a lap április 15-től — amint azt április 14-i, 18. számának első oldalán maga az újság is hírül adta — reggeli lappá alakult át. Tartalma, beosztása változatlan maradt. A hadihelyzet alakulásával hírei is szürkültek. Amelyre az olvasók leginkább kíváncsiak lettek volna, arról mindössze szűkszavúan — valamennyi magyarországi laphoz hasonlóan — csak ennyit közölt: „1919 április 23. A Magyar Távirati Iroda jelenti: A románok a tegnapi nap folyamán Nagykároly, Érmihályfalva, Borosjenő vonalán megállottak, csupán a felső Tisza völgyében Nagyszőllősig nyomultak előre. Egyébként a helyzet változatlan". A lap nagyobb részét foglalták el a népbiztosságok rendeletei, kisebb hányadot tettek ki az MTI hírei, s igen kis százalékban közölt riportot, riport-formában megírt rendeletmagyarázatot, vagy egy-egy intézkedés megvilágítását. Ilyen cikke például a 26. számban, április 23-án a Vörös hadseregünk felszerelésének biztosítása című cikk, amely a ruharekvirálási rendelkezések magyarázata kapcsán riport formában mutatja be a Szocializálási Népbiztosság textil-csoportjának munkáját.

A lap május elsején megjelent 33. számában üdvözölte a proletariátus nemzetközi ünnepét, 3. oldalán pedig — aláírás nélküli, és a Déli Hírlap legszebb éveire emlékeztető stílusú — 1 ½ hasábos cikket közölt új népdalokról.

„Az új hadsereg új katonái új nótákat énekelnek. A gyakorlás után bevonuló vörös vitézek már nem dalolják a militarizmus legsötétebb korszakára emlékeztető, rájuk kényszerített régi katonadalokat, ahol a Ferenc Jóska lováról van szó... megszülettek azok az új katonadalok is, amit nem a költők írnak, hanem maguk a katonák... A legnépszerűbb és legelterjedtebb az a régi katonadal, amit most új szöveggel énekelnek a vörös vitézek: Márványkőből, márványkőből van a Tisza feneke [dallamára]:

De szeretnék, de szeretnék Kun Bélával beszélni,
De még jobban, de még jobban szobájába bemenni,
Megmondanám Kun Bélának magának
Lányokat is sorozzon be híres vörös bakának.

89 PI Arch. Korm. tan. jkvei. 9. ülés, április 8. Gyorsírói jegyzőkönyv. 601. fond, 1/10.
90 HL MTK Hünb. 12. doboz, 8. osztály iratai, 12/17 lt.-i j.
91 Uo. 79/1919-12/28 lt.-i j.

De Kun Béla, de Kun Béla azt írta a levélbe,
Hogy nem illik, hogy nem illik csákó a lány fejébe.
Mert a lánynak hetvenhárom szoknya kell,
Szoknya mellé, szép lány mellé 32-ös vörös kell."

Annak ellenére, hogy a fejléc mindennapos megjelenést hirdetett, a lap sem ünnep után, sem hétfőn nem jelent meg. Így utolsó öt száma: a 33. május 1-én, csütörtökön, a 34. május 3-án, szombaton, a 35. május 4-én, vasárnap, a 36. szám május 6-án kedden, a 37. — és egyben utolsó — száma május 7-én szerdán jelent meg.

Május 10-én már új katonalapot vehettek kézbe az olvasók, a Proletár Hadsereget.

A Proletár Hadsereg általam eddig ismert legkorábbi száma május 10-én került ki a nyomdából. Ennél korábbi számokat közkönyvtárainkban sem ismernek. Ez a szám pedig: 1. évfolyam, 1919. 5. szám! A lapról ezen kívül megtudható, hogy szerkesztősége a Rökk Szilárd utcában volt, kiadóhivatala a Lónyai utcában. A lap megjelent kedden, csütörtökön, szombaton. Az 5. szám május 10-én, szombaton, első száma pedig, visszaszámlálva, május elsején, csütörtöki napon jelent meg. De hol van? Hihetetlennek látszik, hogy az egész országban egyöntetűen az első négy szám veszett volna el. Megjelent egyáltalán? Akkor miért nem írtak róla a lapok? Legalább A Vörös Katona, vagy a Vörös Újság? Miért adott ki a Hadügyi Népbiztosság két hasonló lapot? Ezt a bizonytalanságot csak fokozza maga a Proletár Hadsereg. Május 10-i számában kiküldött munkatársa ezt írja: „a Proletár Hadseregnek legutóbbi számában". De melyikben? Legvalószínűbb, hogy a május 8-i számban. Erre a példányra hivatkozik május 20-án is a lap, egy helyreigazítás kapcsán. Mégsem A Vörös Katona alakult át Proletár Hadsereggé, hanem a már meglevő Proletár Hadseregbe csak beolvadt?

Ezekre a kérdésekre a kutatás jelenlegi stádiumában válaszolni még nem lehet. Feltételezésekre vagyunk utalva, s ezek bizonyítására nincs elég adatunk. A továbbiakban a nagy közgyűjtemények után a kisebb levéltárak mellett ki kell terjeszteni a kutatást zárt és magánkézben levő gyűjteményekre is. Meg kell kísérelni legalább a május 8-i példány megkeresését.

Ez a szám ugyanis az, amelyre a május 20-án megjelent 9. számban hivatkozik a szerkesztőség: „A Proletár Hadsereg május 8-iki számában azt írtuk, hogy az 53. vörös vadászezred 6. százada védte meg Salgótarjánt. Most levelet kaptunk az 53. vadászezred első zászlóaljának negyedik századától" hogy ők is részt vettek a csatában. A lap számozásával kapcsolatosan — ameddig hitelesebb bizonyítékaink nincsenek — egy feltételezésemet közölném: A Vörös Katona kormányzótanácsi határozattal szűnt meg, 7-én délután. Május 8-án már nem jelent meg. Valószínű, voltak elkészült kéziratai, volt papírja, nyomdája. És a hadseregnek lap kellett. De nem volt szüksége napilapra. Megjelenésnek tehát megfelelt a kedd, csütörtök, szombat. Ameddig az újonnan kinevezett vezetőség — Gyetvai János, Kaczér Illés — meg nem érkezett, a még ott levő újságírók kiadták csütörtökön a lapot. A szombati — már ismert — újságon levő adatok szerint szerkesztősége és kiadóhivatala ugyanott volt, ahol A Vörös Katonáé — pár nap múlva költöztek csak át a Rökk Szilárd u. 9-ből a 12-be, majd a kiadóhivatal a Lónyai u. 30-ba. Az ismert szám betűtípusa, mérete eltt A Vörös Katonáétól, ennek legvalószínűbb magyarázata, hogy végül mégis

megkapták a még Kéri Pál által kért Pester Lloyd nyomdát.[92] És a költözés, új nyomda, új szedők, új klisék eredményezték, hogy hibás a számozás az újságon: az 5. szám tulajdonképpen a második. Ezt a nyomdai „rendetlenséget" annak alapján következtettem, hogy a későbbiekben is előfordult: dátum szerint például hiánytalan a sor, a számozás alapján azonban a 11. szám hiányzik.

A Proletár Hadsereg nagyon jól szerkesztett, színes riportokkal teli, érdekfeszítő lap. Frissességéből semmit sem veszített az eltelt 60 év alatt. Kitűnő helyszíni tudósításainak — amelyek gy. j., Gy., Gy. J., Gyetvai vagy Gyetvai János aláírással jelentek meg, egy lapban több is, sőt néha olyan mennyiségben, hogy felmerül a gyanú: Gyetvai János maga írta, szerkesztette, szívén viselte lapját — értékéből az sem vont le semmit, hogy egyszerre több lapban is megjelentek. Így május 13-án Fülek visszavételéről a Népszavába is írt, május 18-án a vasasokról szóló cikk megjelent a Népszavában, Miskolc visszavételéről a Népszava mellett a Vörös Újság is Gyetvai cikkét közölte, s a Proletár Hadseregen kívül ismét olvashattuk az Ipoly mentén tett látogatásáról szóló nagyszabású riportját a Népszava május 27-i számában is.

A Proletár Hadsereg külalakjában, betűtípusában egyszerűbb, de arányosabb volt A Vörös Katonánál. A címfejen keskeny lénia felett baloldalt az évfolyam és szám megjelölése, középütt a Világ proletárjai egyesüljetek! jelmondat, jobb felől Budapest, évszám, hónap, nap. Két lénia között a főcím, alatta, külön keretben kétoldalt a szerkesztőség és kiadóhivatal címe és telefonszámai, középütt A Vörös Hadsereg hivatalos lapja alcím található. Az újság négyhasábos, vezércikkei két, két és fél hasábosak. Az első oldalon kapott helyet rendszerint egy-egy fontos, rövidebb közlemény, amelyhez általában az újság 3. lapján egészoldalas riport kapcsolódott. Ez májusban és júniusban, a győzelmek idején volt a legrendszeresebb. Rendszeresen közölte az újság a Forradalmi Kormányzótanács és a népbiztosságok rendeleteit. Általában a 4. oldalon kapott helyet a belső vezércikk, amely Magyarország külpolitikai kapcsolatairól, a békeszerződésről, az oroszországi Tanácsköztársaság harcairól szólt. Az újság 5—6. oldalán kaptak helyet a katonai vonatkozású hírek, a Hadügyi Népbiztosság rendeletei és a népbiztosság munkatársainak írásai. Ezeket azonban csak Böhm írta alá, nagyobb részük névtelen.

A lap hatodik számában jelent meg az új rovat: A front üdvözli a Proletár Hadsereget. Ebben a részben — a 3. vagy 5. oldal egyik szélső hasábjában — a harcoló katonák leveléből vett részleteket közöltek, válaszoltak közérdekű, vagy egyéni kérdésekre, irodalmi bírálatokat üzentek a beküldött versekre, dalszövegekre.

A Vörös Katona ötletét átvette és továbbfejlesztette a lap: minden számában buzdító jelmondatokat közölt. A „Ne csüggedj! Amely napon erőt vesz rajtad a csüggedés, erőre kapnak régi elnyomóid!", a „Tiszteld a Tanácsköztársaságot és teljesítsd parancsait" „A Tanácsköztársaság érted dolgozik, te a Tanácsköztársaságért harcolsz", a „Ne feledd, hogy körül vagy véve ellenséggel, az országban bent és kívül a határon", az „Erős lépésekkel kell menetelned, erős marokkal a fegyvert megmarkolnod, hogy kihulljon az ellenfeled kezéből a kard és a régi országhatárok leomoljanak" mondatokat különféle elhelyezésben, egymással variálva, de minden számban megtalálhatjuk.

92 Kéri Pál előterjesztésére a Sajtódirektórium hozzájárul, hogy A Vörös Katona a technikai lehetőségek figyelembe vételével a Pester Lloyd nyomdában jelenjék meg. 1919. március 29. PI Arch. Sajtódir. jkvei. 601. fond, 3/2.
1919. április elsején A Vörös Katona ismét kérte a Pester Lloyd nyomdát. PI Arch. Sajtódir. jkvei. 601. fond, 3/2.

I. évfolyam 5. szám — Világ proletárjai egyesüljetek! — 1919. május 10

PROLETÁR HADSEREG

Megjelenik minden kedden, csütörtökön és szombaton | A Vörös Hadsereg hivatalos lapja | Szerkesztőség és kiadóhivatal VIII., Rökk Szilárd-utca 9.

A proletárállam fiai!

Minden az öntudatos, dacos proletár összetartásán a frontokon küzdenek, vagy a frontok felé menetelnek, a nagyvas tanácsának atyai gondoskodásával emlékezik meg rólok. A vörös katona nem az a zsoldosságy-ért tűnő, amely a minden idők tapasztalása szokása volt. A vörös katona kedvédelmezőbb vezetőnek vagy proletárcsaládunk. Két kezét, amely sebeket ejt és sebeket véd ki, szeretettel szorongatja meg a proletárállam, testét, amelyet rohamokban és ütközetek lángjában, jelben nélkülözéssel az államnak, meghatottan ölelik a kebleikre, akiket a jósors gondviselőjükul rendelt.

A proletárkatona mindenütt és mindenben az első, ahol a tanácsállam békéit. Mintegy jelképezni akarja ezzel a proletárok állama, hogy aki első a harcban, legyen első a jutalomban is. Mennyivel más erkölcs az, mint a kapitalizmus büthödt munkája. Akkor a proletár csak vérzett, csak szenvedett, csak nyögvedt és pusztult a tőkések dolában, ideában pedig pöffeszkedő gazdagok duskáltak és paszagodtak a katona vérén és családja nyomorán.

Ma minden, ami szép és jó, minden, ami igéret, a proletárkatona felé integet a messzeből. Hiszen kell, első a proletárkatona, ha bútor kell, ő az első. Ha vásárolni kell, a proletárkatona anyjának, vagy hitvesének nem kell órákhosszat állongani a bódék és a boltok előtt, mert ott is a vörös harcos családjáé az elsőbbség. És a tanácsállam sajgora lesujt arra, aki az ő katonája családját hiába zaklatja, vagy nyomorgatja, vagy rekvirál nála, mert ha a katona életét teszi kockára százszor, legyen százszorosan védett azoknak az élete, akik oly kedvesek neki.

A hadseregfőparancsnokság és a forradalmi kormányzótanács csaknem minden parancsban és minden rendeletben a proletár-katona jóvoltáról gondoskodik. Tegnap Varga elvtárs pénzügyi népbiztos intézkedett a nagy és elrejtett tehérmennyiségekről elkobzásáról, hogy a vörös katonának legyen elég tehérmennyisége. Nicz be se szállítottak, még nem is feltárták ezeket a készleteket és Böhm hadseregfőparancsnok már előre gondos és türelmetlen, mint a jó szülő, hogy az ő fiainak legyen ami vállani, ha elszemyecsedik rajtuk az abroncs. Nem akarunk rongyos és piszkos katonáskodni! Adja oda mindenki a fölöslegeset. A proletár, ha van neki, és a burzsuj, mert van neki. A hercegeknek szervédelmet nyugodtak behatni Böhm elvtárs erélyes főparancsnoksága, hamarosan megtesz a fogantyú.

A hadseregfőparancsnokság parancsa a fenyítő hatalomról

PARANCS!

A hadügyi népbiztosság 8489/7. szám alatt a következő rendeletet adta ki: *A fegyelmi fenyítő hatalom gyakorlására* a következőket rendeljük:

Mindenütt, ahol fegyelmi hatalom gyakorlására a parancsnok jogosítva van, de kötelessége a parancsnokot e tekintetben teljes erejével támogatni. A fegyelmi hatalom alatt álló is, míg a részletes határozmányok ki nem adatnak, értelemszerűen a szolgálati szabályzat I. rész XIII. fejezet alapján gyakorolandó.

A fegyelmi eszmek

mindenekre egyformák, azonban kiemelendő a következők:

1. *Dicsőítés a kitüntetésekről.*

2. *Dicsőítés az egyik elvesztés parancsnoki és kihágási előtt. Parancsnokok (őrszínek) dicsőítése* csak egyenrangú és magasabb parancsnok előtt.

3. *Sérő szavak* visszavonásának és a megsértett megtörvedésére való utasítás.

4. *Szabadságvonás 30 napig.* Más fegyelmi eset szabadító meg.

5. *Szobafogság 28 napig.*

6. *Parancsnoki (vezetői) állásból való elmozdítás,* mely hivatalos kihágásnál a tényleges hatósági szolgálatból való elbocsátás mindenesetű jutalomdíjra (szervezési Illetőség) való igényjogosultság egyidejű elvesztése mellett.

A 6. alatti fenyítési szabályparancsnoknak beadvány csak a *napiparancsnoka,* alosztályparancsnokra hadosztályparancsnok, alosztályparancsnoktól felüli csak a *hadügyi népbiztosság,* illetve a *hadseregfőparancsnokság* szabhatja ki.

A szolgálati szabályzat I. rész 659. pontjának a parancsnokok fegyverhasználatára vonatkozó 1., 2. és 4. bekezdése értelmében, mely szerint fegyverrel támadóval szemben a fegyverhasználatra

Az újság minden példányán — a legutolsókig — végighúzódik a május 20-i (9.) szám Bátorság és fegyelem című vezércikkének már címében is kifejezett alapgondolata, amelyet a május 22-i szám Vörös katonák előre! című vezércikke még inkább alátámasztott. „Nem, a kapitalistáknak ez a csürhéje, a nacionalista hódítóknak ez a hordája nem söpörheti el a magyar proletárállamot... Minden pompásan együtt működik: páncélvonat, repülőgép, tüzérség, diósgyőriek, 32-esek, vasas, postás, festőmunkás és pincér elvtársaink és mindenekfölött a vezetők nagyszerű, céltudatos munkája. Ezzel a hadsereggel csak győzni lehet. Ennek a hadseregnek nincs többé más jelszava, csak az, hogy a forradalom és a proletárdiktatúra nevében előre!"

„Ne bontsd meg a rendet. Ha kilépsz a sorból, egy vízcsöpp vagy, két ujjal szétmorzsol az ellenséged. Ha együtt maradsz a bajtársaiddal, ti vagytok a győzelmes tenger, mely a régi világot elnyeli és újat emel." — az újságban visszatérően közölt jelmondat buzdítása a Landler-hadtest egymást követő győzelmei nyomán született riportok tanulságaival együtt teljes.

„Új hőskölteményt kell majd írni a nagyszerű proletárkatonákról" — a 10. szám Rajta, proletárok! című vezércikkének szinte folytatása Gyetvai János önéletrajzi könyve, az 1959-ben megjelent Fegyverek és emberek.

Az újság terjesztését a Szellemi Termékek Országos Tanácsa végezte; az időközben más területre távozott Szamuely Tibor hatáskörét is teljesen átvette a Szabados Sándor vezetése alatt álló Közoktatásügyi Népbiztosság VII. csoportja. A szocializmus állami propagandájával foglalkozó VII. csoport 4. osztálya foglalkozott a hadseregpropagandával Augenfeld Miksa vezetése alatt.[93] A propagandaosztály táviratokat küldött szét, hogy a „Proletár Hadsereg példányát hetenként kedden, csütörtökön, szombaton gyorsáru-csomagban küldjük. Csomag pályaudvaron átveendő, példányok ingyenes szétosztásáról gondoskodjék. Sürgönyválasz, példányszám elegendő-e"[94]

Arra vonatkozóan sajnos nincsenek adatok, hogy összesen hány példányban jelent meg a Proletár Hadsereg, s hány példányt küldtek szét és valóban eljutott-e a frontra. Fennmaradt egy előre nyomtatott csomagcímke: „Proletár Hadsereg kiadóhivatala, Budapest, IX., Lónyai u. 30." feladóval, amelyre ezt az alábbi szöveget nyomtatták: „Minden szállítási eszközzel azonnal továbbítani kell."[95] Talán ezért maradt ránk a Proletár Hadseregből oly kevés példány, szétszóródott a harcok után, a frontvonal teljes hosszában.

Rendkívül szép feladat a Magyar Tanácsköztársaság sajtójával foglalkozni, egyszersmind rendkívül nehéz is. Óriási az anyag és mégis kevés. Valamennyi könyvtárunkban és az archívumokban, levéltárakban szinte ugyanazok az anyagok maradtak fenn: amelyeket tulajdonosaik — többnyire az események résztvevői — minden veszélyen keresztül érdemesnek láttak megtartani. Ezek általában a nagyobb eseményekkel — a Tanácsköztársaság kikiáltásával, a hadműveletek megindulásával, a hadieseményekkel, a Tanácsok Országos Gyűlésével — kapcsolatosak. Ebből adódóan nagy az átfedés, egyes hetek, hónapok pedig hézagosak.

Annak ellenére, hogy 1919-ben és 1920-ban is érvényben volt a kötelespéldány-rendelet, a tanácsköztársasági sajtóanyag megdöbbentően hiányos. Oka a közrendet és közbiztonságot veszélyeztető sajtótermékek beszolgáltatásáról szóló

93 A Tanácsköztársaság Adatait Gyűjtő Országos Bizottság. Magyari Zoltán jelentése a Szellemi Termékek Országos Tanácsa ügyköri besztásáról. PI Arch. 605. fond. 11/5—11/5b, 341—373. o.
94 Lónyai Béla politikai megbízottnak, Jászberény, 1919. május 15. Eredeti távirat. PI Arch. 606. fond, 6/4, 59. o.
95 Országos Hadtörténeti Múzeum, Nyomtatványtár, 1697/Nyt.

rendelkezés: „A magyar miniszteriumnak f. évi szeptember hó 10-ikén kelt 4680. M. E. számú rendelete és a belügyminisztér úrnak f. évi szeptember hó 21-ikén kelt 78.170/1919—VI. d. számú körrendelete alapján közlöm a főváros közönségével, hogy mindennemű, a közrendet és közbiztonságot veszélyeztető *kommunista, bolsevista és anarchista* irányú könyv, röpirat, röpcédula, propaganda irat, vagy bármilyen más alakban megjelent sajtótermék (ideértve a bármilyen más technikai eszközök segítségével sokszorosított ilyen irányzatú iratokat is) *birtoklása és forgalombahozatala tilos.*

Ehhezképest felhívok mindenkit, akinek ilyen sajtótermék akárcsak egy példányban is birtokában van, hogy azt e hirdetmény közzétételétől számított 48 órán belül a lakása szerint illetékes kerületi kapitánysághoz minden további kártalanítási igény nélkül különbeni büntetés terhe alatt szolgáltassa be.

Mindazok, kik tudomással bírnak arról, hogy kiknek birtokában és hol léteznek ilyen sajtótermékek, kötelesek azt a szükséges adatok közlése mellett az illetékes kerületi kapitányságnak annyival is inkább bejelenteni, mert ennek elmulasztása miatt a kihágási eljárás ellenük, mint részesek ellen, szintén folyamatba fog tétetni."[96]

Oka a fenti fenyegetés mellett a túlbuzgóság is. Íme a kiskunfélegyházi rendőrkapitány 1920. július 11-én kelt távirata: „Itteni kereskedőknél lefoglalt a proletár diktatúra ideje alatt megjelent cca 4000 kg Népszava, Vörös Újság, Világszabadság, Az Est, Magyarország című csomagok, papírnak szánt újságok tekintetében kérek távirati intézkedést". És a Belügyminisztériumtól a Miniszterelnökséghez továbbított táviratra a sürgős válasz: „A Kiskunfélegyházán lefoglalt, mintegy 4000 kg. súlyú s a proletárdiktatúra idejéből származó újságpéldányok dolgában folyó évi július hó 11-én 34.967/1920. VII. szám alatt hozzám intézett átiratára vonatkozóan van szerencsém Nagyméltóságoddal közölni, hogy nézetem szerint az egész quantum hivatalos közeg előtt megsemmisítendő volna már azért is, mert abban az esetben, ha ezen újságpéldányok csomagolásra használtatnának fel, egyáltalán nem volna ellenőrizhető, hogy gyanús elemek ezen példányokat izgatásra nem használnák-e fel."[97]

A túlbuzgóság minden bizonnyal megcsonkította a közgyűjtemények anyagát is. Rendőrkapitányok szemében nem lehetett szempont az állomány teljessége, s az, hogy bármely korszakban kiadott sajtótermék a magyar kultúrtörténet része.

96 Uo. 1919. október 1. 2473/Nyt.
97 Országos Levéltár, Miniszterelnökségi iratok. K 26. 1920-II. 1231, 5573.